

KÖZÜGYEK NÉLKÜLI KÖZÖSSÉGEK

Közösségfogalmak vizsgálata a magyarországi közösségi terek működésének, szolgáltatásainak tükrében

DOI 10.35402/kek.2024.2.7

Absztrakt

A tanulmány a hazai közösségi tereket, azok működésén és szolgáltatásain keresztül azok közösségképét vizsgálja. A 2021 óta zajló kutatás középpontjában a közösségi terek által a lokális közösségekre gyakorolt hatás, a működésük nyomán létrejött értékek és a hozzájuk köthető társadalmi tőke vizsgálata áll. A kutatás eddigi szakaszában a közösségi terek vizsgálata az azok működésében aktívan résztvevő szakemberekkel lefolytatott félig strukturált interjúkon keresztül zajlott. Jelen tanulmány az eddig lefolytatott, alacsony elemszámú (N=16), de összetételében változatos csoporttal folytatott interjúkban tapasztalt ismétlődő mintázatok összegzése. A válaszadók önkormányzati, nonprofit, vagy e kettő speciális együttműködésében szerveződő közösségi terek munkatársai, ökéntesei. A beszélgetésekben a terek szolgáltatásainak jellegéből, az egyes kihívásokra adott – vagy nem adott – válaszokból körvonalazódik két teljesen különböző, Magyarországon egyszerűen, egy időben párhuzamosan létező közösségkép, melyeknek közös pontja az apolitikus attitűd és a helyi közélet tudatos kizárása. A tanulmány célja ezek ismertetése és értelmezése

Kulcsszavak: közösség, közösségi tér, közügy

Abstract

Communities without public affairs
Examining community concepts in the light of the operation and services of community spaces in Hungary

The study examines the community image of domestic community spaces through their operation and services. The research, which has been ongoing since 2021, focuses on the impact of community spaces on local communities, the values they create and the social capital they generate. So far, the research has explored community spaces through semi-structured interviews with professionals and volunteers actively involved in their operation. The present study is a synthesis of the recurrent patterns

observed in the interviews conducted so far with a small number of participants (N=15), but with a diverse group of participants. The respondents are staff members and ecumenists of community spaces organised by municipalities, non-profit organisations or special collaborations of these two. From the nature of the services provided by the spaces and the responses given - or not given - to the challenges, two completely different images of community emerge from the interviews, which exist simultaneously in Hungary, with a common point of apolitical attitude and a conscious exclusion of local public life. The aim of this study is to describe and interpret them.

Keywords: community, community space, public affairs

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben folyamatosan következett be a közösségek szétmorzsolódása, az online térbe szorulása. A médiumok, közösségi platformok folyamatosan kínálnak olyan online közösségeket az egyén számára, melyek kielégítik a közösséghez tartozás igényét a különböző témák mentén szerveződő pszeudocsoportokkal (Vercseg 2018). A Covid-járvány miatti lezárások tovább fokozták az elszigetelődést és visszatérve a pandémia után, egyre nagyobb kihívást jelent a szakemberek számára a közösségek aktivizálása, bevonása, újraépítése az offline közösségi terekben. A közösségi aktivitás, a közösség iránt érdeklődés pedig a közéleti ügyek iránti érdeklődés alapja, általa jöhetnek létre a demokratikus közélet csírái (Utasi 2012). A vidéki környezetben, hátrányos helyzetű, leszakadó régiókban a közösségek számára nyitott nem kereskedelmi céllal létrehozott terek tehát közösségépítő munkájukkal színterei lehetnek, lehetnének e csírák létrejöttének.

Jelen tanulmány középpontjában a közösségi terek, a közösségi tereket látogató, azokat működtető közösségek állnak. A kutatás arra tesz kísérletet, hogy a közösségi terek egyfajta tipizálását alkossa meg az azok működése nyomán a helyi közösségben létrejött változások, értékek mentén, továbbá vizsgálja a közösségi terekben létrejövő társas kapcsolatokat,

erős és gyenge kötések a közösségi terek működése és az általa generált események tükrében. A vizsgálat egyik központi eleme a magukat közösségként említő terek összehasonlítása szerveződési struktúrájuk és működési modelljük szerint, valamint e struktúrák és modellek vizsgálata és összehasonlítása az általuk létrehozott társadalmi tőke és a lokális társadalomra gyakorolt hatás alapján. A 20. századi magyar művelődéstörténetben a közösségi művelődés és a közművelődés céljából létrehozott terekre számos példát találhatunk, melyek többnyire lokális jellegűek, a művelődési, kultúra teremtői, befogadói, szociális-felzárkóztató, közösségi funkciók betöltését kívánják szolgálni és melyekben korszakonként eltérő intenzitással jelenik meg egyfajta ideológiai funkció is (G. Furulyás, 2016).

A tanulmány célja kettős: egyfelől, hogy a kutatás keretében lefolytatott szakértő interjúk összegzésén keresztül bemutassa, milyen motivációi, milyen céljai és törekvései vannak a közösségi terekben aktívan tevékenykedő szakembereknek, milyen kihívásokkal, dilemmákkal találkozhatnak munkájuk során és mindezeket hogyan befolyásolja működésük struktúrája és keretrendszere. Másfelől, hogy a lokális kis közösségekkel foglalkozó szakemberekkel lefolytatott beszélgetéseken keresztül azonosságokat és különbségeket keressen a közösségértelmezésekben, így rajzolva meg a mai Magyarországon közösségekkel foglalkozó intézmények, szervezetek közösségekről és a közösségek számára nyitott terek szerepéről alkotott képét. Emellett célja, hogy kitekintve az elmúlt 80 év kultúrtörténeti és közművelődési törekvéseire, párhuzamokat keressen az egyes időszakok közösségekkel, közművelődéssel kapcsolatos szakmai motivációi, közösségképe és a jelenleg meglévők között. Kutatói kérdés volt, hogy mit jelent a „közösségi” jelleg az egyes közösségi terek esetében az eltérő működési struktúrák (fenntartás, működés jellege, elérni kívánt célcsoport, funkciók) mellett az általuk szervezett közösségi események tükrében, valamint, az, hogy van-e összefüggés a működési struktúra és a közösség bevonódásának mértéke és jellege között. Választ szeretne kapni a kutatás arra is, hogy a közéleti témák milyen mértékben jelennek meg az egyes működési struktúrák mellett a közösségi terek szolgáltatásai között. A kérdések megválaszolásához először a hazai közművelődéssel, közösségek számára nyitott terekkel, közösségekkel és közügyekkel kapcsolatos szakirodalom áttekintésére kerül sor, amit a közösségek terei és a közügyekkel kapcsolatos állampolgári aktivitás közötti összefüggések feltárása követ. Az eredmények ismertetése előtt bemutatásra

kerül a vizsgálati módszer és a minta, azt követően pedig a szakemberekkel készített félig struktúrált interjúkon keresztül a különböző működési struktúrájú közösségi terek közösségképe kerül fókuszba. Az egyes interjúk részletein keresztül a cikk feltárja és összehasonlítja a közösségi terekben megjelenő közélettel kapcsolatos attitűdöket is.

Elméleti háttér

Közösségi terek a Casinótól a művházig - Kitekintés a kultúra és közművelődés hazai színtereinek történetére

A közösség által használt terek története hazánkban összefonódik a közművelődés és kultúrafogyasztás történetével. Ennek egyik oka az a történelem számos mozzanatával igazolható tény, hogy a magyar történelmen végighúzódik a mindenkori állam politikai gyanakvása az önszerveződő, önszervező szervezetekkel, közösségekkel szemben. I. Ferenc császár korlátozta a nyilvános közösségek működését, ellenőrizte a színházak tevékenységét és 1798-ban megszervezte tanulmányi és cenzúrabizottságot. Ez az intézkedés okozta, hogy a kultúra gondozása a magyar történelem e szakaszában a családi, baráti közösségekbe szorult vissza. A „művelődési otthon” kifejezés említésekor ugyanakkor sokakban a „sztálinista” maradvány sejlik fel, mint a központosított kulturális és szabadidős tevékenységek állami színterei, noha az intézményrendszer eredete a felvilágosodásra nyúlik vissza.

A polgárosodással egyidejűleg jelentkezett az igény arra, hogy minél szélesebb társadalmi rétegekhez jusson el a népoktatás. A nemzeti kultúra szélesebb tömegekhez való eljuttatása érdekében adományozói összefogások kezdődtek. Egyetemek, könyvtárak, karitatív intézmények sora jött létre a nemesség adományaiból, itt említendő Széchenyi akadémiára tett felajánlása is. A közművelődés aktivitásait Széchenyi 1830-ban kiadott Hitel című munkája lendítette fel. „A lelkesedés és felháborodás az érdek- és értéktálatlanító szervezetek sorát hívta életre”. A reformkorban az információk szélesebb paraszti rétegek számára történő eljuttatása érdekében olvasókönyvek, kalendáriumok jelentek meg, a nemesség számára pedig a társadalmi nyilvánosság legfontosabb színtere a Széchenyi által alapított Nemzeti Casinó (1827) lett, melynek mintájáról Szemere Bertalan így ír angliai naplójában: „A clubok (casinók) itt hatalmas erkölcsi erőfészek, mikben közügyek lévén a beszélgetés tárgyai,

a leghanyagabbak, a legönzöbbségek is részvevő polgárokká képződnek..." (Kovalcsik, 1987:35-36). Széchenyi István e szellemben alapította meg (a mágánásoknak) a Nemzeti Kaszinót, a polgárság számára pedig e szellemben épült meg 1833-ban az első magyar „művelődési ház”, a Pesti Vigadó (a Redoute). A kaszinó alapításakor Széchenyi három célt határozott meg: az „elmesúrlódás”, a koncentráció és a kulturált szórakozás politikamentes helyszínének szánta. A Nemzeti Kaszinó mintájára először megyei kaszinók, majd városi és subás kaszinók jöttek létre az egyes rétegek összefogására. A kaszinók biztosították a jelenről és a jövőről való gondolkodás szellemi színtereit. A felnőttek művelődésének szervezeti formáit, a különböző önképző egyesületeket és kulturális közintézményeket a reformkorban az aktív közösségek összefogása hozta létre. Az állam lassan reagált a felnőttek művelődésének igényeire. Munkásképzők jöttek létre, vándortanítókat képeztek és küldtek ki a falusias országrészekre (B. Gelencsér, 2010).

A monarchia idején, 1867 és 1918 között a kultúra decentralizálása és magyarosítása érdekében tett lépések egyre szorgalmazták olyan vidéki terek létrejöttét, melyek ha csak időszakosan is, de szélesebb tömegek hozzáférését engedték a műveltséghez és kultúrához. 1875-ben került kiadásra az a miniszteri rendelet, mely szigorúan megtiltja az egyesületek politikai tevékenységét, korlátlan teret biztosítva ugyanakkor a művelődés, a szórakozás, valamint a gondoskodást célzó egyesületi aktivitás számára (Gyáni, 2010). A közösségek számára a művelődés okán létrehozott terek között az elsők a György Aladár által alapított közművelődési csarnokok (1890), melyeket a vidék szellemi központjainak szán és melyek a Vigadóhoz hasonlóan a mai művelődési házak elődjének tekinthetők. A közművelődés tudományos keretrendszere nem épül ki a 19. században, de törekvések vannak arra, hogy a köz művelése megtörténjen, így a „közművelődési” jelző számos egyesület és intézmény nevébe bekerül. Szegeden 1911-ben jön létre a Közművelődési Palota, mely a Városi múzeumnak és a Könyvtárnak ad helyet (T. Kiss, 2019).

A 20. század elején népfőiskolai tanfolyamok szerveződnek, majd intézményesült formák is alakulnak. 1908-ban megalakul az Országos Közművelődési Tanács. A köznapi életben a közművelődés kifejezés helyett a népnevelés szóhasználat terjed el, mely folyamat jegyében folyóiratokat jelentet meg, eseményeket, találkozót szervez vidéken is az Országos Szabadoktatási Tanács, majd az Iskolán kívüli Népművelés Országos Bizottsága (uott).

A két világháború között a falun élők művelődésének megszervezéséért kiskönyvtárakat adományozott az állam 2700 falunak, tanfolyamokat szervezett iskolán kívüli népművelés címén, de legnagyobb állami támogatottságot az állami iskolai intézményrendszer kapott. A falusi közösségi színterek az iskola és egyház kötelékén kívül a népi társalmak színterei, a kalácsa, a fonó voltak, a nagyvárosi közösségi összejövetelek helyszínei a klubok, egyesületek, éttermek és kaszinók (Gelencsér, 2010). Mindezek mellett legnagyobb közösségszervező ereje a vallással, hitélettel kapcsolatos szervezeteknek, intézményeknek volt. Ilyen volt például a földművesek és földmunkások legényegyleteit összefogó KALOT és a leányoknak szerveződő KALÁSZ.

A II. világháború után központosítás kezdődött és az állam által kedvelt kulturális és közösségi, közművelődési irányzatok kaptak teret. A második világháború után gyökeresen átalakult a művelődéspolitikai és a kultúraközvetítés módja is. Az iskolán kívüli népművelés koncepcióját – egy időre – felváltotta a Karácsony Sándor nevével fémjelzett szabadművelődés rendszere. 1945 után, mikor a Szovjet mintára létrejött kultúrotthonok, kultúrházak építése mozgalmi szintre nőtt, a szocialista szemléletet tükröző títustervek nemcsak az épületek megjelenésében, de mindinkább a kultúrpolitikai tartalomban is követték a kommunista párt által diktált vonalat. Az idejélmúlt világnézeti elemek átmenetével vádolt Országos Szabadművelődési Tanács (OSZMT) számos tagját eltávolították, helyüket káderekkel töltötték fel. Az állam egyre türelmetlenebbül akart kizárólagos befolyást a kultúra területén is, sürgette az átállást a szabadművelődésről irányított népművelésre (Szórá, 2017). Ettől kezdve az állam meghatározó szereplője a hazai kulturális színtérnek, irányítja a széles tömegek kulturális életét (T. Kiss, 2019).

A kultúrotthon-mozgalom célja az ú.n. kulturális nevelőmunka folyamatosságának biztosítása volt, de az egyes területek összekapcsolása egyúttal lehetővé tette a megfelelő politikai irányítást és rendszeres ellenőrzést is (Ónodi, 1951). A kultúrotthonok a „szocializmus templomai” lettek (Zólyomi, 1969. 3. o.).

„A művelődési otthonok országos hálózatának megteremtése a szocialista kulturális politika egyik nagy vállalkozása volt, amellyel egy egységes szocialista intézménytípus kiépítésére törekedett.” (Szabó 1953 in Kovalcsik 2003, 15).

A kulturális forradalom célja a dolgozó tömegek műveltségi színvonalának növelése, a lakosság

világnézeti, politikai, szakmai és művészeti nevelése, társas életének formálása, szervezése, a színvonalas szórakozás kereteinek kialakítása. Ahogy Köpeczi Béla fogalmaz: „A kulturális forradalom célja a korábbi uralkodó osztályok, kiváltságos rétegek monopóliumának megszüntetése, a munkások és a parasztok számára a művelődési lehetőségek megteremtése, a marxista világnézet terjesztése, a tudomány támogatása, a szocialista művészet kifejlesztése és új szocialista értelmiség kialakítása volt.” (Köpeczi, idézi Kovalcsik, 1987, 744)

A '60-as években létrejött kulturális változások eredményeként a programszerűen, kényszeresen megépített kultúrházak nem voltak képesek kielégíteni a kultúrára vágyó emberek igényeit, egyértelműen vesztek vonzerejükből, amit a televízió, a rádió széles körű elterjedése tovább rontott. A későbbi, nyugat felé történő nyitással, majd az egységes kultúrpolitikai stratégia híján, ezek az intézmények végleg magukra maradtak és a helyi igényekhez alkalmazkodva működtek. A tartalmi kiüresedéssel funkcionális feltöltődés kezdődött ezekben az intézményekben, néptáncsoportok, tanfolyamok, a kics csoportos művelődési formák (fotó klubok, informatikai klubok, filmklubos, stb) felé fordult a közönség. A kultúrházak többszáz férőhelyes termei csak ünnepi alkalmakkor, nagyobb közösséget megmozdító szórakoztató események, mulatságok alkalmával teltek meg, egyébként legtöbbször kihasználatlanok maradtak. A hetvenes években szabályozás követelte meg a művelődés iránti igény felkeltését a közművelődési intézményektől (Koncz, 2002).

„A közművelődést szolgáló valamennyi intézmény közös feladata, hogy felkeltse a művelődés iránti igényt, közreműködjön annak kielégítésében, a közművelődés eszközeit és alkalmait mindenki számára hozzáférhetővé tegye, és ezzel szolgálja a kultúra demokratizálódását, a közösségi gondolkodás és életmód általánossá tételét.” (Kormos, 1999, 20)

A kultúrházak, művelődési házak által ajánlott programlehetőségek mellé kívülről szivárogtak be fokozatosan olyan tartalmak, melyek a közösség „magaskultúra” iránti igényét elégítették ki. A művelődési házak, mint infrastrukturát biztosító közeg voltak jelen a kulturális és közösségi folyamatokban. Azok a tartalmak, melyek ideológiai tartalmuk miatt nem fértek be ezekben az intézményekbe, alternatív közösségi tereket hoztak létre maguknak. Ezeknek a sokszor teljesen „ártatlan”, de az állam által „izgatásnak” tekinthető tartalmaknak és a hozzájuk tartozó gondolatiságnak a kiszorulása az államilag elfogadott kultúrából beindítja azokat a hazai folyamatokat, melyek például a hazai hippy, vagy punk mozgalmakhoz

is vezettek (T. Kiss, 2019). A hazai közösségi mozgalmak sokáig meg is maradnak a közművelődés területén, és ahogyan az az államszocialista utódállamoknak általában jellemzője a régióban, nálunk is sokáig hiányzik a széles körű alulról építkezés és civil aktivitás. Nem véletlen az sem, hogy a hazai közösségfejlesztés közvetlenül a népművelésből fejlődött ki, mely az organikus törekvések eredményeként jelent meg a társadalmi szinten, sokszor ösztönösen folytatva az értelmiségi hagyományokat (Vercseg, 2010).

A rendszerváltással együtt jelentős társadalmi változások indultak, melyek kihatottak a közösségek művelődésére is. Az új, 1997-es közművelődésről szóló törvény kiter a civil szféra fontosságára, szerepvállalására és megfogalmazódik az egyének és közösségek joga a művelődéshez. A „köz” előtag helyett a „magyar” és a „nemzeti” jelzők kerülnek előtérbe, a korábbi közművelődési központok pedig kulturális központokká alakulnak. A budapesti központú Nemzeti Művelődési Intézet 2016-ban megszűnik, helyét a lakitelki székhelyű NMI Művelődési Intézet Nonprofit Kft. veszi át, mely a Durkó Mátyás által megkezdett hagyományok folytatását, a keresztény értékekre hivatkozó egységes nemzetnevelést tűzi ki céljává (T. Kiss, 2017).

Ma a helyi közművelődés intézményei megmaradtak a kultúra közvetítés színtereinek. Szolgáltatásaiknak palettája, teljes rendszere is ehhez igazodik, mely a fenntartó rugalmasságától függően némiképp bővíthet a bennük dolgozó szakemberek elköteleződésének, elhivatottságának függvényében (Monostori, 2019). Ezek a jellemzően önkormányzati, állami fenntartásban működő intézmények azonban az egyre fokozódó gazdasági megszorítások miatt a korábban jellemzően diplomás szakalkalmazottak létszámát egyre csökkenteni kényszerül és az egy-két fős szakmai állomány mellett, az intézmények működéséhez elengedhetetlenül szükséges munkakörök betöltését közfoglalkoztatottakkal oldja meg. A fogyatkozó szakmai állomány, a szűkös források, valamint az erős önkormányzati, állami függés miatt a kulturális közintézmények programjainak, szolgáltatásainak köre egyre szűkebb, nem egyszer elsősorban a működéshez szükséges forrásteremtés tematizálja azt (Beke, 2010).

A közösség értelmezései és az értelmezés dimenziói

A „közösség” és „közösségi” kifejezések, de önmagában a „köz” szó, mint előtag egészen más jelentéssel

bírnak a magyar történelem egyes szakaszaiban. Egyes korszakokban meghatározó elemei egyes politikai és társadalommegújítási folyamatoknak, más pillanatokban prioritás minden tiltása, ami kapcsolatos a „köz”-zel. Ez a furcsa történeti rétegződés szinte rátapad e kifejezésekre és nem egyszer megnehezíti annak általános megértését, befogadását, a vele való azonosulást. A Révai Kis Lexikona 1936-os kiadásában már említi a „a nagy közösség”: a köz érdeke kifejezést, abban a kontextusban, ahogyan a dolgozatban is értelmezem többek között, azaz a közt, mint az egyéneken túlmutató nagy közösséget. A „köz”-zel való feladatok talán első, kutatásom szempontjából releváns említése az 1777-ben megjelenő első, majd az 1806-os második Ratio Educationis, mely a „köz” kifejezést, mint a társadalom egy bizonyos szempontból elkülönülő csoportra érti és alkalmazza, majd tágabb értelmezése is megjelenik a „köz nevelése” és „közboldogság” kifejezésben (Benkóczi, 1928). A „köz nevelése” kifejezését váltja fel a „nép nevelése” Andrássy kormányának kultuszminisztere, Eötvös József alatt. Nála jelenik meg a közműveltség kifejezés is, melynek sikerében nagy jelentőséget tulajdonít az értelmiségnek, az értelmiség köz érdekében kifejtett aktív felelősségvállalásának (Eötvös, 1886).

A 19–20. század tudományos diskurzusában számos elmélet született, mely a közösséggel, annak definiálásával foglalkozik. A közösségek iránti érdeklődés az urbanizáció nyomán létrejött jelentős társadalmi változásokkal erősödött fel. E korszak társadalomelméletei összecsengenek abban a tekintetben, hogy a modernizáció, az urbanizálódás hatására a társadalmi kapcsolatok új kihívásokkal kell hogy szembenézzenek. Az átrendeződő társadalom új közösségei, és az egyes csoportok, társulások külső és belső működéseinek és kapcsolatainak vizsgálata számos irányzaton keresztül próbálta létrehozni a maga közösség-definícióit. Az urbanizáció a 19. század utolsó harmadában olyan mértékben változtatta meg a társadalom szerkezetét és kapcsolatait, úgy és olyan ütemben nőtt meg a nagyvárosok népessége és szakadt el lakosságuk a régi világ emlékeitől, hogy az egy erős hagyománykereséshez, a népi kultúrák felé forduláshoz vezetett. Az elszigetelt törzsi közösségek és kultúrák a művészet és tudomány érdeklődésének egyaránt középpontjába kerültek, új aspektusokat hozva be a vizsgálódásba. Az új tudományágak megjelenésével egyidejűleg jelentek meg az újabb és újabb közösség értelmezések. Az ökológia, etológia, a genetika és a demográfia külső és belső azonosságokat és

különbségeket kereső törekvései mellett megjelent a szociológia és a szociálintropológia saját közösség-definíciója is, mely kiegészült a múlttal párhuzamokat kutató tudományágak, a régészet és történelemtudomány által keresett összefüggésekkel. Így került képbe a közösség-definíciók vizsgálatánál az időbeliség kérdése. A 19. századi korai szociológia elmélete méretük alapján (is) tipizálni kezdi az egyes embercsoportokat és vizsgálja a különböző léptékű társas mezők külső és belső folyamatait, keresve azok jellegzetes kapcsolattartási típusait, viselkedési mintáit. A közösség különböző értelmezéseivel a 20. század elejétől a közösségtanulmány (community study) is foglalkozik. Ez a komplex, interdiszciplinárisnak mondható módszertan magának tekinti az antropológia, a szociológia, az etnográfia, a városkutatás és estenként az urbanisztika módszertanát is, de ahogy Becze Szabolcs fogalmaz, ez fordítva is igaz, vagyis a fent említett diszciplínák némelyike „saját gyerekeként” tekint a közösségtanulmányra (Becze, 2010).

A jelenkori közösségtanulmány elsődleges hivatkozási pontként tekint Max Weber és Ferdinand Tönnies közösség-definícióira. Max Weber a társadalmi kapcsolatokból vezeti le a közösség fogalmát és az emberi kapcsolatok szubjektív dimenzióját emeli ki. Zárt és nyitott társadalmi kapcsolatokat, ezekkel összefüggésben pedig társulásokat és közösségeket különböztet meg. Megnehezíti a weberi közösség értelmezést az általa használt két kifejezés magyar megfelelőinek hiánya. Megkülönbözteti ugyanis a közösség, mint képződmény létrejöttét, és magát a képződményt, mely képződménynek, az abban jelen lévő cselekvők a tagjai. Mint írja, társadalmi kapcsolatot akkor nevezünk „közösségnek”, ha a társadalmi cselekvésben résztvevőket érzelmi-indulati vagy tradicionális összetartozáson alapuló beállítottság jellemzi. Társulásról akkor beszélünk, ha érték vagy cél mentén motivált érdekek vezérlik őket (Weber, 1967). Ferdinand Tönnies megkülönböztette a valós személyes, a vérségi, a hagyományos, a kapcsolatokon, a kulturális azonosságon alapuló közösségeket, melyek organikusak és a társadalom képződményei, melyek mechanikusak, mesterségesek. Tönnies szerint „minden bizalmas, otthonos, kizárólagos együttélést közösségnek kell tekinteni” (Tönnies, 2004:9-10) és kiemeli a vérségi kapcsolatot, mint legerősebb közösségalkotót. Tönnies definíciója: „Az emberi akaratok viszonyait, tehát a kapcsolatot vagy valóságos és szerves életnek tartjuk, ez a közösség (Gemeinschaft) lényege –, vagy ideális és mechanikus képződménynek – ez a társadalom

(Gesellschaft) fogalma.” (Tönnies 1983:9). A közösség a weberi megközelítésben magában foglalja a családi életet, „melybe az ember egész érzületével, gondolkodásmódjával beletartozik és sajátos alanya a nép”, magában foglalja az erős közösségi kötelekkel rendelkező falusi életet, „melybe az ember egész kedélyével tartozik és sajátos alanya a község” és harmadikként a városi életet, „melyhez az ember egész lelkiismeretével kapcsolódik, s sajátos alanya az egyház” (Tönnies, 1983:329). Tönnies a szabad választáson alapuló, nem organikus jellegű, szellemi barátságokat, elvbarátságokat nevezi a városok sajátjának a szomszédság mellett, melyeket az alkotó akarat tart életben. A kapcsolatok és vérségi kötelék, mint közösségalkotó elv mellett Tönniesnél és Webernél is megjelenik a térbeliség kérdése, melyre még visszatérünk e szakaszban

Az urbanizáció és iparosodás folyamatai felerősítették azokat a nézeteket, melyek szerint nem létezik kollektivitás, hagyomány, kontinuitás és stabilitás nélkül közösség, és kialakult egyfajta idealizált, idilli közösségkép a tudományos köztudatban. A népi kultúra és népi hagyományok felé fordulás az identitáshiány tünetének tekinthető, mely az iparosodással egyidejűleg bekövetkezett nagyvárosi népesség drasztikus megnövekedéséhez köthető. Ez az idealizált közösségek utáni vágy hozta előtérbe a társadalmat és közösséget. A 19–20. század társadalomtudományi értekezései a közösséget a tér és idő problémája szerint ragadták meg. Az alapvető kérdések, melyek elvezettek a közösségtanulmány megszületéséhez arra irányultak, hogyan lehet az egyes közösségeket a térben konceptualizálni, valamint hogyan lehet az időben, akár egymáshoz képest értelmezni azokat. A közösségtanulmánynak – módszertani nehézségei mellett – vizsgálatának tárgya, vagyis a közösség pontos meghatározásának nehézségével is szembe kellett néznie. Egyes definíciók túl általánosnak, mások túlságosan specifikusan írták le a közösséget, annak határait és mechanizmusait (Becze, 2010). A nagyvárosok tömegtársadalmainak kialakulásával a településszociológia irodalmában szembekerül egymással a vidéki és a nagyvárosi közösségi lét. A 20. század elején megjelent tanulmányában Georg Simmel (1973:255–266) a racionális és intellektuális nagyvárosi közösségi létet veti össze a vidéki, a kistelepülések érzelmi kapcsolatokban gazdag létezésével, melyben a család, a hagyományok és a vallás jelentik a közösség-szervező erőt. A Chicagói iskola egyik meghatározó gondolkodója Louis Wirth (1973:41–63) a technikai civilizáció térnyerését írja le a nagyvárosokban a

népi közösségekkel szemben. Az urbanizáció hatására elmagányosodás és kiüresedés vár az egyénekre, az újonnan létrejövő közösségekben pedig a rokoni kötelékek helyett már az érdekek jelentik a szervező erőt.

A közösségtanulmány 20. századi történetét Kovács Éva három részre osztja annak közösséggel kapcsolatos elméletei és viszonyulásai szempontjából. Az első „nemzedék”, ahogyan nevezi, a közösséget adottnak tekintette, a történeti perspektívát figyelmen kívül hagyta. A második „nemzedék”, akárcsak az első, a népet és a kisvárost helyezi túlsúlyba vizsgálataiban. Kritikaként jelenik meg e korszak képviselőivel szemben, hogy nem leírni, mint inkább előírni törekednek a közösség normáit. A harmadik „nemzedék” szakít a közösség ideájával és arra volt kíváncsi, hogyan definiálják és képzelik újra az emberek közösségeiket és identitásait (Kovács, 2007).

Fordulat a hetvenes években következik be a közösségkutatásban és kutatásának tárgya már nem a közösség, mint idea, sokkal inkább a vizsgált közösségek definíciója önmagukról, identitásukról. Ekkor születik meg Antony Cohen közösség definíciója. Cohen meghatároz négy feltételt, melynek a közösségnek meg kell felelnie. A társadalmi tér, a lokalitás, melyben a közösség „helyiként” éli meg magát. Az értékek, melyek a közösséggé formálódásra ösztönöznek, és melyekre identitásukat építik. A tagok között zajló interakciók és közösségek szimbolikus vetülete, vagyis társadalmi cselekvésükbe, kultúrájuk vitalitásába vetett hitük (Cohen, 1985).

A közösség térbelisége, lokalitása a legtöbb esetben első helyre kerül az elméletekben, ahogyan Cohennél is. A közösségek lokalitása a mai társadalomtudományos értekezésekben a globalitással együtt kerülnek említésre, mint a globalizáció okozta kihívások és problémák ellentétében álló érték. Becze (2010) értelmezése szerint ez a megközelítés, mely így értelmezi a közösségek lokalitását, annak a közösségeket idealizáló korai elméletnek az átörökítése, mely az iparosodás korának hagyatéka.

A lokalitás és a közösségek funkciója szerinti értelmezés összefüggéseiről értekezik Warren (1963) amerikai szociológus. Megállapítása szerint, a közösségnek öt funkciója van az életünkben: a szocializáció, a gazdasági boldogulás, a társadalmi részvétel, a társadalmi kontroll és a kölcsönös támogatás, mely funkciót a szolidaritás funkciójának is szokás nevezni. E funkcióknak mindegyike fontos a lokalitás olvasatában, ám ezek felett nincs

kizárólagos hatalmuk, jócskán túlmutatnak az adott közösség határain. Mint mondja, megszervezésükhöz a közösségi szinten túl más testületekkel, szervezetekkel való együttműködés szükséges. „Azt sem mondjuk ..., hogy ezeket a funkciókat nem láthatják el másfajta társadalmi rendszerek, például informális csoportok, formális szervezetek, vagy egész társadalmak. A közösségnek azonban az egyik fő jellemzője éppen az, hogy e funkciókat a lokalitás szintjén szervezi meg.” (Warren, 1963:10)

A 20. század utolsó évtizedeiben, majd méginkább a 21. században, mikor a globalizáció, az online platformok és a folyamatosan változó világ korát éljük, a lokalitás „sebezhető” koncepcióvá vált (Vercseg, 2012). Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a közösség értelmezésének térbeli dimenziója továbbra is megkerülhetetlen, hiszen számos társadalmi funkciójuk mellett – ahogyan azt Warrennel is láthattuk – politikai részvételüket is lokálisan gyakorolják az emberek (Warren, 1963). A helyi identitás, a helyi részvétel és helyi cselekvés fogalmait épp a fentebb említett, a 21. században mindinkább felerősödő tényezők hozták újra előtérbe.

Helyi társadalom, helyi közügyek, lokális közösség, társadalmi tőke

Hankiss 2009-ben a regresszió csapdájába szorult magyar társadalomról beszélt. Közéleti passzivitást, magánéletbe történő visszahúzódást, társadalmi depressziót és a perspektívák elvesztését írja le. Ezzel a regresszív állapottal szembeállítja a progresszív társadalmi tudat állapotát, melyben aktív, felelős, a jövő és a világ felé forduló polgárok alkotják a társadalmat (Hankiss, 2009). A turneri liminalitás¹ elméletén vezet le a kelet-európai, jellemzően poszt-szocialista országok és ezen belül a magyar társadalom liminális, átmeneti állapotát. Mint írja, ebben az állapotban a társadalom olyan átalakuláson megy keresztül, mely pozitív és negatív végkimenetellel is záródhat és a kimenetele a *communitasszá*² vált

¹ Turner liminalitás elmélete szerint a rítusok során a közösségen belül, a rituálé egy pontján az abban részt vevők egy átmeneti állapotban vannak, melyben sem a régi normákhoz nem tartoznak már, sem az újakhoz, a kettő közé rekedve várják, hogy rituálisan csatlakozhassanak egy új normarendhez.

² Victor Turner a rítuselemzések során hangsúlyozza az egalitarizmus erős érzésének jelenlétét, mely meghaladja a közösségen belüli belső ellentéteket és kifejezi annak alapértékeit. A közösségi létezésnek ezt az aspektusát nevezi *communitas*-nak és szembeállítja a struktúrával.

individuumok kapcsolatainak erősségén és jellegén múlik. Hankiss szerint a magyar társadalomban ez a *communitas* állapot, vagyis a közösségképződés nem jött létre, a közösségi szellem, a szolidaritás szinte teljes hiánya jellemzi a magyar társadalmat (uott). A turneri *communitas* gazdag eszmecseréje, „zsibongó” közege helyett a magyar társadalom inkább néma, melynek egyik oka a vitakultúra és kommunikációs kultúra hiánya, a megosztottság és a bizalmatlanság.

Pedig a jól működő közösségeket a bizalom fogja össze (Fukuyama, 1995) és ez a bizalom elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a közösségek együtt tudjanak működni egy közös cél eléréseért. Coleman társadalmi tőkének nevezi azt a képességet, amely lehetővé teszi, hogy az emberek csoportokban, szervezetekben, közösségekben legyenek képesek társulni és e tőke erősségét annak függvényeként határozza meg, hogy az adott csoporton belüli egyének normái, értékei mennyire azonosak. E közös értékek születésének alapja a bizalom (Coleman, 1988). Egy kölcsönösségen nyugvó társadalom erősebb és hatékonyabb, mint egy bizalmatlan, „a bizalom megolajozza a társadalmat” (Putnam, 2000). Bizonyított, hogy az erős társadalmi tőkével rendelkező közösségek gazdasága is stabilabb, ez a stabilitás pedig visszavezethető a közösség tagjainak viselkedésére, arra, hogy civilekként, polgárokként viselkednek-e, aktívan részt vesznek-e a döntések meghozatalában. Az állampolgári részvétel hálózatai nem csupán a közös siker megtestesítői a társadalmon belül, de a jövőbeni normák megalapozását is szolgálják (uott). A bizalom és a bizalmatlanság tehát egyformán alakítja a társadalmat, a gazdaság és a jövő normáinak jellegét és minőségét.

A bizalom, a társadalmi tőke kialakulásához és megerősödéséhez az állampolgárok részvétele szükséges, ehhez pedig szükségesek azok a terek, melyek helyet adnak a nyilvánosságnak. Jürgen Habermas (1990) az emberiség történetében a nyilvánosság terének három típusát írja le. A hellenisztikus, agora központú antik görög világot, a középkori feudális társadalmét, valamint a 18. század végétől létező polgárinak elnevezett nyilvánosságot, mely a társadalmi és kulturális viták színhelyeként működő szalonokban, kávéházakban jött létre és mely egyszerre jelent teret és diskurzust. A modern információáramlás eszközeinek fejlődésével egyidejűleg Habermas polgári nyilvánossága jelentős változáson ment keresztül, majd az internet megjelenésével a hagyományos értelemben megszűnt, helyébe

a tömegtársadalom - vagy posztpolgári, globális, hálózatalapú- nyilvánosság lépett (Tibori Szabó, 2017).

A társadalmi nyilvánosság értelmezhető a társadalmi kapcsolatok rendszerének, a kommunikáció színteréül szolgáló térnek. Jelentősége abban rejlik, hogy lehetőséget kínál az egyéneknek a bekapcsolódásra, lehetőséget ad a véleménycserére, információcserére. A nyilvánosság az önszerveződés és társadalmi együttműködés alapvető feltétele, mely segíti a racionálisabb döntések meghozatalát egyes, a közösség szélesebb körét érintő ügyekben. A nyilvánosság szorosan kötődik a demokrácia fogalmához. Az állampolgárok közügyekben való aktív részvétele, az azok iránti elköteleződés az élénk és egészséges demokrácia alapja (Tocqueville, 1983). A nyilvánosság Habermas szerint garanciája és egyúttal feltétele a demokráciának, hiszen a nyilvánosan folytatott vita során kristályosodhat ki a közvélemény. A társadalmi nyilvánosságba bevonás és az abban való részvétel hazánkban „látszatszinten” működik, melynek oka a magyar történelemben és a bizalmatlanságban gyökerezik (Nizák, Péterfi, 2005). „Az emberek nemcsak a demokrácia intézményeiben és a politikusokban nem bíznak meg, de még egymásban sem.” (Utasi, 2010:16). A bizalmatlanság okozta elszigetelődés, a szorongó, közösségektől elzárkózó egyénekből álló atomizált társadalom kiszolgáltatott, manipulálható, s mint ilyen táptalaja az önkényuralmi rendszerek térnyerésének (Tibori 2001). Az izoláció, a mikrotársadalmi kapcsolatok felbomlása az urbanizációs folyamatok egyik következménye. A nagyvárosokban az ismeretségeken, bizalmon alapuló kapcsolatok száma csökken, a valóban bizalmon alapuló kapcsolatok a legszűkebb családra korlátozódnak (Utasi, 2018). A társadalmon belüli bizalom szintje szorosan összefügg az egyenlőtlenséggel, szolidaritással és a kapcsolatok minőségével. Minél alacsonyabb a társadalmon belül a szolidaritás és a bizalom szintje, annál kevésbé kiterjedtek és intenzívek a közösségi kapcsolatok és a civil szervezetekben való aktív együttműködés (uott).

A közösségi élet kiterjedtsége jelentős hatást gyakorol a közéleti diskurzus és aktivitás kialakulására. Aktív közéleti párbeszéd aligha jöhet létre formális és informális közösségi összejövetelek nélkül. Ezek a találkozások teremtenek lehetőséget a különféle beszéd témák, köztük a közélettel kapcsolatos témakörök felvetődésére. „A közösségi aktivitáshoz közösségi terekre, formációkra és találkozásokra van szükség, ahol összejöhetnek,

kapcsolatba kerülhetnek egymással az emberek” (Széll, 2012:28).

A fizikai térben is létező közösségi terek hozzájárulnak egy adott közösség társadalmi tőkéjének erősödéséhez. Az ezekben a terekben létrejövő gyenge kötések, a közéleti eszmecserék, az egy célért való közös együttműködés és önszerveződés mind hozzájárulnak az egyének közötti és így az egész társadalmon belüli bizalom megerősödéséhez. A családi és munkahelyi közegeken túli kapcsolatok szélesítésének lehetősége rejlik a Ray Oldenburg által harmadik helyként aposztrofált terekben. E terek Oldenburg értelmezése szerint közel hozzák egymáshoz a környéken élőket, az újonnan érkezőknek lehetővé teszik a közösségbe belépést, elősegítik különböző csoportok létrejöttét és a környék fejlődését. Miközben szórakoztatnak, teret adnak a barátságoknak, közelebb hozzák a generációkat egymáshoz és új ismeretségek létrejöttét serkentik, egyúttal teret adnak a közéleti és politikai viták kialakulásának (Oldenburg, 1989).

A harmadik terek társadalmi és politikai jelentőségét Sara Evans és Harry Boyte „szabad tér” fogalma írja le leginkább. Ezek alatt a szerzők olyan hálózatokat, közösségi tereket értenek, ahol a csoport tagjai a csoportidentitás önérvényesítését, az önbecsülés képességét és az együttműködésben rejlő lehetőségeket és értékeket tapasztalhatják meg. Ezek, az érdekérvényesítés tereiként is értelmezhető helyek a társadalmi struktúrában a privát szféra és az intézményesített mozgalmak között helyezkednek el (Evans-Boyte, 1986).

Ezek a terek felfoghatók egyúttal a hálózatelméletben „tipping point”-ként nevezett összekötőknek is, melyek egy a közösség élénk együttműködései nyomán létrejövő új társadalmi hálózat csomópontjai lehetnek. A közösségi tereket működtető szervezetek és szerveződések motivációinak és az egyes közösségi terek a fentebb leírt aspektusok mentén történő vizsgálatát ez a bennük rejlő összekötő és társadalom-megújító potenciál indokolja (Barabási-Albert, 2003).

A módszerek és a minta bemutatása

A 2023-ban zajló kutatás során Magyarországon működő, magukat közösségiként aposztrofáló terek működésében aktívan közreműködő szakemberekkel készültek félig strukturált interjúk. Közreműködő szakembernek tekintik a tanulmány azokat, akik a vizsgált közösségi tér mindennapi működésében aktívan részt vesznek, a programok szervezésével

kapcsolatos és működést befolyásoló tényezőkkel kapcsolatban döntési körrel rendelkeznek. A vizsgálati minta összeállítása két lépcsőben zajlott. Először a közösségi terek kiválasztása történt meg. A közösségi terek meghatározása a következő kritériumok mentén zajlott: 1) a névben szerepeljen a közösségi tér kifejezés; 2. a közösségi területen a keresés időszakában egy hétnél frissebb bejegyzés legyen található. Nem kerültek be a mintába kereskedelmi és vendéglátóipari egységek, továbbá piaci alapon szerveződő közösségi terek sem. Földrajzi elhelyezkedésüket tekintve kiszűrésre kerültek a fővárosi közösségi terek, melyeknek vizsgálatára a kutatás nem tér ki. Az így létrejött listából kiszűrésre kerültek a községek közösségi terei, törekedve az összehasonlíthatóságra az alacsony elemszám mellett is. Az így létrejött, városokat és megyei jogú városokat tartalmazó listából véletlenszerűen került kiválasztásra az a tíz, melyekből a megkérdezettek kikerültek. A megkérdezettek esetében a kiválasztás alapja a döntéshozatali „jogkör” és a közösségi tér működtetésével összefüggő aktivitás, részvétel volt, vagyis a megkérdezettek körébe olyanok kerültek, akik a vizsgált közösségi tér működésében, működtetésében mindennapos szerepet vállalnak, annak zavartalan nyitvatartásához szükséges részvételük. Abban az esetben, ha egy közösségi tér szakmai irányításában és működtetésében több aktív szereplő vesz részt, ott minden szereplővel készült interjú. Így összesen 16 fővel készült félig strukturált interjú.

A vizsgált közösségi terek (N=10) közé 5 önkormányzati ingatlanban, négy piaci alapon bérelt ingatlanban és egy saját tulajdonba álló ingatlanban működő közösségi tér került.

A kutatás kezdetben a megyeszékhelyeken működő terekre koncentrált, de az interjúk során felfedezhető visszatérő mintázatok alapján indokoltta vált a vidéki városok bevonása is. Így a mintába 8 település 10 közösségi tere került, 5 megyeszékhelyen és 3 vidéki városban működő.

A megkérdezett 16 alany mindegyike felsőfokú végzettséggel rendelkezik, többeknek több végzettsége is van, melyeket munkájuk során a közösségi térben használnak. Így az alanyok között 2 fő közművelődési szakember, 5 fő szociológus, 5 fő pedagógus, 2 fő szociális szakember, 1 fő művész, 1 fő fizikusvégzettséggel rendelkezik. Életkoruk alapján 23-65 év közöttiek. Az interjúk online és személyes formában történtek egy négy blokkból álló kérdéssor alapján. Az első blokk rákérdez az alany közösségi térben betöltött szerepére, státuszára, az odakerülés időpontjára és módjára és ugyanebben a

blokkban kaptak kérdéseket az alanyok a közösségi tér működési struktúrájával, alapításának körülményeivel kapcsolatban is. A félig strukturált interjú második blokkjának kérdései a közösségi tér eredetileg meghatározott céljaira – ha vannak ilyenek-, és a megkérdezett személy személyes motivációira irányultak. A harmadik blokk indirekt módon a megkérdezett és a közösségi teret létrehozók által legfontosabbnak tartott értékekre kérdez rá, melyekre a közösségi tér szolgáltatásaival, működésével hatni kíván az elért területen. A befejező szakasz az elmúlt időszakban a közösségek, közösségi terek elé gördülő nehézségekre, krízisekre, és az azokra adott válaszokra, megoldásokra kérdez rá, úgy mint Covid járvány, ukrán-orosz háború, energiaválság.

Kutatói kérdések

Az elméletekre alapozva a következő kutatási kérdések kerültek kialakításra:

Vajon a különböző működési jellegű, fenntartású, és különböző körülményeket, szolgáltatásokat biztosító közösségi terek eltérő mértékben érik-e el a helyi közösség bevonódását? Szerepel-e céljaik között a helyi lakosság bevonása?

A közösségi terek működésének jellege és fenntartásának körülményei (az ingatlanhoz kapcsolatos tulajdonviszony, az ingatlan jellege, elhelyezkedése, stb.) hatással vannak-e a nyújtott szolgáltatások jellegére?

A közösségi terek működésének jellege és körülményei (az ingatlanhoz kapcsolatos tulajdonviszony, az ingatlan jellege, elhelyezkedése, stb) hatással vannak-e arra, hogyan hat, hat-e az adott tér a helyi közösségi életre?

Válaszó	N
Neme	
férfi	4
nő	12
Kora	
21-29	1
30-39	6
40-49	6
50+	3
Státusza a térben	
alkalmazott	12
önkéntes	4

1. Ábra: A mintában szereplő interjúalanyok jellemzőinek bemutatása

	INGATLAN			ÜZEMELTETŐ		MŰKÖDÉSBE BEVONTAK STÁTUSZA			TELEPÜLÉS TÍPUSA	
	ÖNKORMÁNYZATI	PIACI	SAJÁT	ÖNKORMÁNYZATI	NONPROFIT	FÓÁLLÁSÚ	ÖNKÉNTES	KÖZMUNKA	MEGYESZÉKHELY	EGYÉB VÁROS
1. partnerségi	X				X	X	X			X
2. független			X		X	X	X		X	
3. intézményi	X			X		X			X	
4. partnerségi	X				X		X		X	
5. önszerveződő		X			X		X		X	
6. intézményi	X			X		X		X		X
7. önszerveződő		X			X		X		X	
8. intézményi	X			X		X			X	
9. intézményi	X			X		X		X		X
10. partnerségi	X				X	X	X			X

1. Ábra: A mintában szereplő közösségi terek jellemzőinek bemutatása

A kutatás azt vizsgálja, vajon az egyes közösségi terek fenntartója, a közösségi térnek helyet adó ingatlan jellege és annak tulajdoni jogviszonya háttérrel van-e az elérni kívánt szakmai célokra, a célcsoportokra és a nyújtott szolgáltatások jellegére. Ennek érdekében a mintába bevont közösségi terek között több típus is szerepel: I.) önkormányzati fenntartású, önkormányzati ingatlanban működik (továbbiakban: intézményi típus), II.) önkormányzati tulajdonú ingatlanban nonprofit szervezet által üzemeltetett (továbbiakban: partnerségi típus), III.) nonprofit szervezet által üzemeltetett és piaci alapon bérelt ingatlanban működik (továbbiakban: önszerveződő típus), IV.) nonprofit szervezet saját tulajdonú ingatlanában működik (továbbiakban: független típus). Az egyes típusok leírására az Eredmények részben kerül sor.

Eredmények

A kutatás a közösségi terek vizsgálata során azok működésének jellege, a közösségi térnek helyet adó ingatlannal kapcsolatos jogviszony és a szolgáltatások és azok célcsoportjai szerint négy típusú azonosított. E négy típus az intézményi, a partnerségi, a független és az önszerveződő közösségi tér típusa.

Az intézményi típusú közösségi terek leginkább a közművelődés intézményei, melyet az adott település, vagy településrész önkormányzata üzemeltet. Célja, hogy kulturális, szabadidős, foglalkoztató programokat szervezzen. Az intézményi típusú közösségi terek sok esetben a kultúrházak és

művelődési házak, vagy más önkormányzati fenntartású szociális intézmények alá szervezve működnek. Fókuszukban egy településrész, pl. egy lakótelep lakói állnak. Klubok, foglalkozások, szakkörök szervezése mellett kis létszámú előadások és privát rendezvények befogadására is alkalmasak. Látogatói körüket túlnyomó részt a rendszeres szakkörök, foglalkozások résztvevői jelentik, vagyis látogatóiknak köre egyazon visszatérő közösség. Az intézményi típusú közösségi terek infrastruktúrájának, termineinek, eszközeinek bérbeadása szolgáltatási palettájuk szerves része. Arról, hogy mely témák fogadhatók be az intézményi típusú közösségi terekbe, a kutatásban megkérdezettek elmondása szerint egyeztetni szükséges a fenntartóval.

A partnerségi típusú közösségi terek önkormányzati ingatlanban működő, nonprofit szervezet által működtetett közösségi terek. Mint ilyenek, cél szerinti tevékenységükkel kapcsolatos programokat, eseményeket szerveznek és segítenek megjeleníteni a közösségi térben. Az egyes programokkal kapcsolatos szakmai kérdésekről a szervezet maga dönt, nem szükséges egyeztetnie az önkormányzattal, mint partnerrel. Am a megkérdezett szakemberek válaszaiból a kutatásban kiderült, hogy működik egyfajta belső kontroll az egyes témákkal kapcsolatban. Elmondásuk szerint ennek oka, hogy nem kívánnak konfliktusos helyzetbe kerülni az ingatlant rendelkezésükre bocsájító önkormányzattal. Látogatóik köre változatos, a nonprofit szervezet saját maga által meghatározott céljai mentén szerveződő tevékenységekhez kapcsolódik, illetve magát a szervezeti tagságot, önkénteseket is jelenti.

	INTÉZMÉNYI	PARTNERSÉGI	ÖNSZERVEZŐDŐ	FÜGGETLEN
CÉLCSOPORT	Település, településrész lakói.	A település, településrész lakói, vagy kiemelt csoport, pl. nyugdíjasok, fiatalok, stb.	A működtető szervezet alaptevékenységében részt vevő, vagy aziránt érdeklődők köre, településen élők.	A településen élők közössége, a működtető szervezet/szervezetek tevékenysége iránt érdeklődők.
LÁTOGATÓK	Programokon résztvevő lakosok, szolgáltatásokat igénybe vevők, esetenként (pl. színházi előadások esetén) környező települések lakói.	Kiemelt csoportok tagjai, egyes programok esetében környéken élők, településen élők.	A működtető szervezet alaptevékenységében részt vevő, vagy az iránt érdeklődők köre, önkéntesek, támogatók, egyéb érdeklődők, eseményekhez kapcsolódva a környéken élők, település egyéb lakosai.	A működtető szervezet alaptevékenységében részt vevő, vagy az iránt érdeklődők köre, önkéntesek, támogatók, egyéb érdeklődők, eseményekhez kapcsolódva a környéken élők, település egyéb lakosai.
SZOLGÁLTATÁSOK	Közművelődés körébe tartozó, kultúra, szabadidős programok, könyvtár, rendezvényhelyszín, szakkörök, klubok számára bérelhető helyiségek, esetenként családi rendezvényekre bérelhető termek.	A működtető szervezet alaptevékenységébe illeszkedő, ahhoz köthető szolgáltatások, bérelhető termek és rendezvényhelyszín, kulturális és szabadidős programok, gyakran ingyenesen.	Alacsonyküzűbű szolgáltatások (pl. wifi, fénymásolás, a tér maga stb), a működtető szervezet, és/vagy annak partnerei által szervezett programok, közösség által kezdeményezett szolgáltatások és programok, bérelhető termek, rendezvényhelyszín.	Alacsonyküzűbű szolgáltatások (pl. wifi, fénymásolás, a tér maga stb), a működtető szervezet, és/vagy annak partnerei által szervezett programok, közösség által kezdeményezett szolgáltatások és programok, bérelhető termek, rendezvényhelyszín.
SZERVEZŐK	Közművelődési szakember, művelődés/programszervező szakember, főállásban, részmunkaidőben. Egyes feladatok ellátására közfoglalkoztatottak bevonása.	Szervezet jellemzően egyéb forrásból, pl. pályázatokból finanszírozott munkatársai, a szervezet önkéntesei.	A szervezet meglévő és újonnan belépő önkéntesei.	Szervezet jellemzően egyéb forrásból, pl. pályázatokból finanszírozott munkatársai, a szervezet önkéntesei.
DÖNTÉSI FOLYAMAT	Fenntartóval egyeztetve, szakmai, gazdasági alapon, éves munkaterv szerint.	Fenntartóval egyeztetve, szakmai alapon, éves munkaterv szerint.	Gyakran a szervezet körüli önkéntes és támogató kör bevonásával történő demokratikus folyamat	Gyakran a szervezet körüli önkéntes és támogató kör bevonásával történő demokratikus folyamat.
NYITOTTSÁG, BEVONÁS	Nyitott az alapműködésbe illeszkedő programok számára. Piaci alapon szervezett programok számára költségtérítéssel, ingyenes események számára ingyen használható teret biztosít felügyelet mellett, nyitvatartási időben. Önkéntesség nincs jelen, esetenként iskolai közösségi szolgálatosokat bevon.	Az ingatlan biztosító partner számára is elfogadható, "külsősök" által szervezett programok számára nyitott. Piaci alapon szervezett programok számára költségtérítéssel, ingyenes események számára ingyen használható teret biztosít akár nyitva tartási időn túl is, felügyelettel, vagy anélkül is. Önkéntesség jelen van, iskolai közösségi szolgálatosokat bevon.	A működtető szervezet alapértékeivel nem ellentétes programok számára nyitott, jellemzően ingyenesen, vagy a piaci ár alatti/jelképes összegért biztosít teret. Önkéntesség markánsan jelen van, iskolai közösségi szolgálatosokat jellemzően bevon, fogad. A közösség bevonása cél.	A működtető szervezet alapértékeivel nem ellentétes programok számára nyitott, jellemzően ingyenesen, vagy a piaci ár alatti/jelképes összegért biztosít teret. Önkéntesség markánsan jelen van, iskolai közösségi szolgálatosokat jellemzően bevon, fogad. A közösség bevonása cél.
KÖZÉLETI, POLITIKAI TÉMÁK	Politikai, pártpolitikai események számára nem nyitott. Fenntartó által szervezett, engedélyezett, lakosságot érintő fórumok számára elérhető, de nem jellemző.	Politikai, pártpolitikai események számára nem nyitott.	Közéleti témákra nyitott, ám nyilván politikai, pártpolitikai eseményeket nem fogad.	Közéleti témákra nyitott, ám nyilvánosan meghirdetett nyíltan politikai, pártpolitikai eseményeket nyilván nem fogad. Politikai aktivizmushoz kapcsolódó, nem nyilvános tevékenységekhez helyet biztosít.

Az önszerveződő közösségi terek a közösség igénye, vagy az adott szervezet szakmai céljainak megvalósítása érdekében jönnek létre. E típusba azok a közösségi terek tartoznak, melyeknek a szakmai, szabadidős, kulturális és egyéb programok szervezése, a közösség építése és segítése mellett feladata a közösségi tér fenntartási költségeinek biztosításához kapcsolódó forrásteremtő munka. Az önszerveződő közösségi terek egy meglévő, aktív közösség tagjainak biztosítanak teret céljaik megvalósítására. Márkásan jelen van az önkéntesség, a teret használók anyagilag is hozzájárulnak az ingatlan kapcsolatos kiadásokhoz. Jelen van a szolgáltatások között az ingatlan termeinek bérbeadása, infrastruktúrájának, eszközeinek térítés ellenében történő használata külső felhasználók számára, mint forrásteremtési eszköz. A megkérdezett szakemberek elmondása szerint a befogadott eseményekkel kapcsolatban a szervezet vezetősége és tagsága közösen dönt, a döntési folyamat demokratikus. Alapvető cél a teljes nyitottság, ám az egyes „megosztó”³ témák megjelenésétől a támogatói források elvesztésének kockázata miatt elzárkóznak.

A független közösségi terek saját tulajdonú ingatlanban, nonprofit szervezet által létrehozott és működtetett közösségi terek. A működtetéshez és fenntartáshoz szükséges források megteremtésének módja diverz: vállalkozói tevékenység, pályázatok lehívása és támogatói adományok, tagdíjak egyaránt megjelennek a fenntartásra fordított bevételek között. A független közösségi terek funkciójuk tekintetében is összetettek. A tér a szervezet központja, másfelől más közösségek, formális és informális csoportok számára is helyet biztosít, akár állandó, kizárólagos használatra átadott épületrésszel. Mindezek mellett gyakran helyet kap coworking iroda, vendéglátó egység, vagy adománybolt is az ingatlanban. A kutatás jelen szakaszában elért független közösségi tér szakemberei válaszaikban elmondták: függetlenségükhöz szükséges a teljes nyitottság, mindenki számára elérhető, befogadó jelleg. Ugyanakkor a településen

³ A „megosztó”, vagy „kockázatos téma” kifejezést a megkérdezett szakemberek használták az interjúk során. Ezek jellemzően az adott település helyi közügyeivel kapcsolatos, a nyilvánosságot foglalkoztató kérdések, vagy olyan aktuálpolitikai témák, melyek az országos sajtóban vannak jelen, nagy nyilvánosságot kapnak, sokakat érintenek, a lakosságot is -jellemzően két nagy- véleménytáborra osztják. Ilyenek a szakemberek által példaként felhozottak között az LMBTQ kérdések, az orosz-ukrán háború, az oktatás vagy az akkumulátor gyárak ügye.

betöltött szerepük és megítélésük szempontjából fontos, hogy ez a függetlenség egyértelmű legyen mindenki számára, így azokat a témákat, melyek a közvélemény számára például valamely politikai oldallal azonosítható, nem engedik megjelenni a térben.

A vizsgált közösségi terek fókusza és a nyújtott szolgáltatások palettája változatos. A nonprofit szervezetek által üzemeltetett közösségi terek programjainak jellege a közösség igényeire és érdeklődésére reagálva, több esetben őket a szervezésbe bevonva alakul, így igen változatos. Az önkormányzati fenntartású közösségi tereknél a különböző klubok, délutáni csoportok mellett a hagyományörzés, a kreatív foglalkozások és a kulturális programok, mint színházi, zenés előadások vannak túlsúlyban. A mintába bevont terek között háromnak van kiemelt célcsoportja, mint az ifjúsági korcsoport, a nyugdíjasok, vagy a kisgyermekes anyák, míg a többi közösségi tér nem jelölt meg kiemelt célcsoportot válaszaiban.

Az eredmények ismertetése a továbbiakban a kutatás keretében lefolytatott félig strukturált interjúk kérdésblokkjainak mentén történik. Az első kérdésblokkra adott válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a vizsgált közösségi terekben strukturális különbségek vannak jelen, melyek szakmai munkájukra és céljaikra ugyanúgy hatással vannak, mint lehetőségeikre. Az egyesületek, alapítványok által szerveződő tereknél a rendező és szervező elvek között jelen van a demokratikus működés, az organikus, spontán szerveződés. A válaszokból az is kiderül, hogy egyes esetekben a társadalmi részvétel érdekében végzett tudatos, míg másoknál – az elmondottak alapján látens tartalomként levonható következtetés alapján – egyfajta ösztönös közösség-építő munka zajlik. Ugyanezekben jelen van az adományozás, az önkéntesség, kevésbé hierarchikusak a belső folyamataik, mint egy önkormányzati közösségi tér esetében. Az önkormányzatok által létrehozott és működtetett közösségi terekben ugyanakkor hierarchikusabb belső működés jellemző és a közösség bevonásának mértéke és jellege is más. A különböző modellben működő közösségi terek különböző szolgáltatásokat nyújtanak az általuk elért közösségek számára céljaik elérése érdekében. A mintában szereplő közösségi terek honlapjainak, közösségi felületeinek vizsgálatakor és a megszólaltatott szakemberek beszámolóiból is kitűnik, hogy míg az önkormányzatok által üzemeltetett, vagy önkormányzatokkal kapcsolatban álló terek elsősorban szabadidős, kulturális és közművelődési

céllal kívánják elérni a minél nagyobb számú látogató közönséget, addig a nonprofit szervezetek kifejezett célja aktív közösségépítés, a helyi közösség bevonása a tér életébe, működtetésébe.

„Cél, hogy magas látogatottságot érjünk el a fiatalokkal.”

II/8. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

„Cél volt a tér kialakításával, hogy komplex szabadidős helyet hozzunk létre, ami nem csak a gyerekekre fókuszál, hanem minden korosztályra.”

I/6. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Cél, hogy a környéken lakók össze tudjanak jönni, nekik minél több foglalkozást tudjunk szervezni az igények szerint.”

I/3. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„A funkciója, az értéke és a célja is, hogy az itt élő embereket inspiráljuk, hogy tegyenek valamit a környezetükért és jöjjenek be, kezdeményezzenek maguk is.”

II/1. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

„A közösség fejlesztése, szervezése és bevonása volt a cél kezdetektől.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) munkatársa

„Célunk, hogy teret adjunk a kicsit másként gondolkodó közösségeknek. Szeretnénk egy olyan lokális közegben élni, amely a társadalmi problémák mentén aktív és önszerveződő.”

IV/2. közösségi tér (független) munkatársa

Az önkormányzatok fenntartása alatt működő közösségi terekben a látogatók számának nagy jelentősége van, a szolgáltatási paletta kialakításában fontos szempont a nagyszámú közönség bevonása, ugyanakkor az ilyen terekben dolgozó szakemberek számára is világos, hogy a látogatók száma nem megfelelő indikátor az elért eredmények mérésére.

„A vezetőség számokat szeretne látni. De szakemberként tudjuk, hogy ezt nem lehet számokkal mérni. (...) ha a látogatót számként kezeled, az életben nem jön vissza többet.”

III/8. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

A nagy elérések generálása az olyan közösségi terekben is megjelenik, melyek céljukként a helyi közösség aktív részvételét, bevonódását határozták meg, ám a motivációik túlmutatnak a statisztikák számain:

„Amentén szerveződnék a programjaink, hogy mi az, amivel a legtöbb embert be tudunk vonzani. És nem azért, hogy sokan legyenek a programon, hanem azért, mert akkor nagy a merités. Ha hatvan ember bejön, lehet, hogy találunk kettőt, aki rendszeresen be tud járni, segít és maga is hozzá tud adni valamit.”

II/1. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

Az interjúk során elhangzottak alapján megállapítható, hogy célokban számos metszéspontot találhatunk az egyes működési modellek között. A szabadidő hasznos eltöltése, a programok szervezése, a helyszín biztosítása egyéni elképzelések számára mindegyik tér esetében jelen van, ahogyan a generációk összekapcsolása, a fiatalok bevonása és a helyi közösség különböző igényeire adott válaszok is. Az elmondottak szerint úgy tűnik, hogy a szolgáltatásokban is számos ponton vannak azonosságok a vizsgálatba bevont közösségi terek esetében, még ha kivitelezésük módja, és a szolgáltatások megvalósítása, finanszírozása esetenként el is tér egymástól. Visszatérő szolgáltatásként jelenik meg szinte minden tér esetében a tér biztosítása, mint alapszolgáltatás, bérbeadás, rendelkezésre bocsátás formájában. Az internet, vagy a mosdók szabad használata, büfé-szerű fogyasztási lehetőség szintén majdnem mindegyik térben megjelenik a közösség számára elérhető lehetőségek között. Visszatérő programelem a baba-mama klub, a kézműves foglalkozás, különböző mozgásformák a táncról a jógáig az önkormányzati fenntartású terekben és néhány nonprofitnál is. Különbözőség mutatkozik ugyanakkor a program paletta tervezésében és szervezésében. Míg a nonprofit szervezetek által működtetett terek szabadon, sokszor spontán és organikusan alakítják ki a heti, havi programjukat, addig az önkormányzati terek tervszerűen állítják össze programnapjukat. A megkérdezett önkormányzati terekben dolgozók válaszaikban megfogalmazták, hogy szolgáltatási palettájuk, szakmai programjuk kialakításakor a fenntartó által meghatározott céloknak kell megfelelniük és az év elején meghatározott szakmai program megvalósításáról szakmai beszámolóval kell számot adniuk az év végén. Gyakran kitűnik válszaikból, hogy szakmailag nem feltétlenül tudnak azonosulni a feljükk támasztott elvárásokkal, szakmai célokkal és igen korlátozottak a lehetőségeik e szakmai folyamatok szabad alakításának tekintetében, például forrásaik szűkössége és a fenntartó elvárásai miatt is.

„Vannak főntről jövő igények, hogy mit szeretnének a vezetőségben látni. Ezekkel mi vagy egyet tudunk érteni, vagy nem, sokszor jelezzük, hogy nem feltétlenül így működnek a látogatók. Igyekezünk megtalálni az arany középutat.”

II/8. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

„Az, hogy egyetlen közművelődési szakemberként vagyok a házban és közmunkásokkal vagyok körülveve, nagyon rányomja mindenre a bélyegét.”

I/9. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Egy hónapra előre tervezzük és benyújtjuk a vezetőség felé a tervet. Ha nem túl drága, vagy meg tudjuk oldani semmiből, akkor többnyire átmegy.”

I/3. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Igyekszünk olyan programokat szervezni, amikkel nem szúrunk nagyon szemet odafent, hogy drágák vagyunk.”

I/8. közösségi tér (intézményi) munkatársa

A különböző struktúrában működő és szervező közösségi terek megkérdéztet szakembereinek markánsan eltérő a közösségről, a közösségi jellegről alkotott fogalmuk is. A nonprofitok számára a közösségi jelleg a közösség aktívan bevont, a tér életében, működésében felelősséget vállaló attitűdöt jelent, az önkormányzatok közösségi tereiben dolgozó szakemberek szóhasználatában a „látogatók”, „ügyfelek”, „betérők” számára biztosított találkozási pont funkcióval függ össze a közösségiség.

„Akik a környéken laknak, azok itt összetalálkoznak, megismerkedhetnek családias légkörben. A magányosak itt találkozhatnak másokkal.”

I/3. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Ez attól közösségi, hogy ez a település központjában egy találkozási pont.”

I/9. közösségi tér (intézményi) munkatársa

A nonprofit szervezetek szakemberei egyértelműen fogalmazzák meg, hogy a közösségi jelleg nem a szolgáltatások szabad, ingyenes igénybevételét jelenti számukra, hanem azt, hogy létrejönnek új közösségek, melyek valamilyen téma, ügy mentén szerveződnek össze és működnek együtt tovább akár a közösségi tér falain túl is.

„Áldásos állapot, hogy van itt ez a tér, amit fenn tudunk tartani egyelőre, és hogy van tudásunk arra,

hogy tudjuk megtölteni közösségekkel. Akik közösségszervezés révén jöttek létre és erősödtek meg a kereteinken belül, azok most önállósodtak és valahogy általuk, vagy miattuk megtaláltak minket más csoportok is.”

IV/2. közösségi tér (független) munkatársa

„Úgy alakultak a társadalmi folyamatok, hogy annak ellenére mint amit mondanak, a civil szféra egyre inkább a háttérbe szorult, centralizálás ment végbe, ez természeténél fogva kizárja, hogy egy embernek beleszólása legyen a társadalmi folyamatokba. Ebben a társadalmi folyamatban nagyon fontos szerepe van annak, hogy az emberek felismerjék azt, és elinduljon egyfajta önszerveződés, ami ellensúlyozni tudja ezeket a folyamatokat és az emberek ettől esetleg a saját lakóhelyükön jobban érezzék magukat. Ez a tér erre is való.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Ez egy szabad tér. Demokratikus platformot próbálunk adni embereknek és szervezeteknek, hogy közösségben tudjanak gondolkodni.”

IV/2. közösségi tér (független) munkatársa

„Folyamatosan bővíteni szeretnénk a kört és a köztük lévő kapcsolódásoknak valami jó fórumot, irányt találni. A közösség együttműködésével kell dolgozni és jobb minőségű állampolgárokat létrehozni.”

II/1. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

„Megpróbáljuk ránevelni az embereket arra, hogy nem úgy működik, hogy te csak kéred és megkapod, igenis érvényesítsd az akaratod és érvelj, ha valamit el akarsz élni a közösségben.”

II/2. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

A közösségi téren, a térhez kapcsolódó közösségen belüli bizalom kérdése a nonprofit szervezetek által működtetett terek szakembereinek válaszaiban, mint érték, mint a tér sikeres működésének egy fontos eleme jelenik meg a személyes sikereket, a legkedvesebb emlékeket és a közösségből való lemorzsolódás okait taglaló kérdések mentén:

„Legnagyobb siker? A bizalom. A közösségek bizalommal fordulnak hozzám. Ha bármilyen probléma van, ha nem is én vagyok az első, akihez fordulnak, de sokszor kéri a segítségünket. Büszke vagyok, hogy érzik, hogy mi azért vagyunk, hogy segítsük őket.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

Önkormányzati fenntartású	Nonprofit
<i>Egy nagyobb asztal nagyon jó lenne a kézműves foglalkozásokhoz."</i>	<i>„Megreformálnám a szervezetet, mert nagy az egyesület, de 5-6 fő a valódi tag, a többiek csak támogatók."</i>
<i>„Még egy státusz kellene mellém, hogy ne csak közmunkások legyenek mellettem."</i>	<i>„Még élesebben leválasztanám az egyesület és a közösségi tér munkáját. Jobban tudnánk fókuszálni a terre, ha nem terhelik a kollégákat az egyesület adminisztratív és szervezési gondjai."</i>
<i>„Hozzáépítenék még egy nyitott csúrt az épülethez."</i>	<i>„A közösségekkel való kommunikáción javítanék, hogy még jobb legyen. Ezen vagyunk, hogy ezen fejlesszünk."</i>

1. Ábra: Példák a „Ha bármit változtathatna, mit tenne?” kérdésre adott válaszokból

„Biztonságot ad a programjaink szervezésénél a tudat, hogy az, hogy bevételt mennyire hoz egy-egy esemény, az nem elsődleges szempont. Kitépült már a bizalom. Nem kérdés, hogy ha van egy esemény, azt támogatni fogják a közösség tagjai kisebb nagyobb összeggel."

III/1. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

"A személy életemre nagy batással volt, hogy önkéntes lehetek itt. Előtte nem volt olyan tapasztalatom máshonnan, hogy csak úgy bemegyek, hogy senkit nem ismerek, csak max futólag, mégis rám merték bízni a helyet, kaptam kulcsot, tudtam segíteni, hozzátenni. A bizalom. Sokat adott, hogy működik."

2. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Akik lemorzsolódnak, az mindig bizalomvesztésből ered, de olyan is van, hogy egyszerűen elköltöznek a tagok, vagy olyan az élethelyzet, ami mellett már nem tudnak kapcsolódni."

III/2. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

Érdekes különbséget tár fel az interjúban az a kérdése is, mely arra kérdez rá, min változtathatnának az alanyok, ha bármit változtathatnának a működésben, a térben. Az önkormányzati fenntartású közösségi terekben dolgozók válaszaikban műszaki, személyi és infrastrukturális jellegű változtatásokat eszközölnének, ha bármit változtathatnának – nagyobb asztalt, nagyobb termet, fizetést és új munkatársat – a nonprofitok szakmai és a működés strukturális változásaira vonatkozó változásokat fogalmazzák meg a döntéshozatali folyamatok megváltoztatásától a finanszírozás módján át a szervezet menedzsmentjéig.

Az önkormányzat által létrehozott terek és az önkormányzati ingatlanban működő nonprofit szervezetek által üzemeltetett terek intézményes jellege kirajzolódik több alany válaszaiból. Az egyik önkormányzattal partnerségben, de nonprofitként,

önkormányzati ingatlanban működő közösségi terv vezetője például így fogalmaz:

"Ez a nagy különbség a művház meg mi közöttünk, hogy mi belemegyünk abba, hogy életetjük magunkat, bevállaljuk a tuti bukót is a közösségért, ők meg szépen elvannak a langy melegben negyven éve. Ha nem csinállok semmit, abból nincs baj. Ez általános problémája a magyar intézményesített kultúrának, hogy a megúszásra játszik. Akik ebbe lelket visznek, azok kilencven százalékban a civilek. Amint intézményesül valami, meghal benne a lélek."

II/10. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

Az önkormányzati ingatlanban működő, az önkormányzat nonprofit kft-je által üzemeltetett tér munkatársa így foglalja össze az intézményes jellegét:

"Mondjuk azt, hogy szabad kezet kapok, nem mindig érezhető, de tudom úgy forgatni. Itt jobban szem előtt leszek, de a másik helyen azt és akkor csináltam, amit akartam. Itt egy intézményhez kell alkalmazkodni és annak a programjához. Van olyan, amit meg 'kell' csinálnom, de mindig igyekszem arra terelni, hogy higgyék el, hogy ez az, ami kell a közösségnek." (...)

I/8. közösségi tér (intézményi) munkatársa

A nonprofit szervezetként működő közösségi tér munkatársai így fogalmazzák:

„Vannak a városban önkormányzattal együttműködő, általuk üzemeltetett, vagy támogatott közösségi terek. Egyértelműen korlátozza és behatárolja a tevékenységüket ez a függőség. Eleve nagyon behatárolt, ha egy szűk célt szolgál, azzal jött létre. Ennek (a nonprofit, független térnek) nagyobb a szabadságfoka."

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese
Saját ingatlanban nonprofitként, magát független közösségi térként azonosító tér munkatársa ezt az összehasonlítást így fogalmazza meg:

„Szabadság. Az a városban nagyon hiányzik a befogadókészség máshol a másként gondolkodók irányába. Ez a miénk szabad és nyitott.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

Az egyes működési, fenntartási konstrukciók közötti különbség jól érzékelhető az egyes krízishelyzetekre adott válaszokból is. Az önkormányzati fenntartású közösségi terek a Covid 19 járvány miatti korlátozások idején szinte az elsők között zártak be és jelentősen megnehezítette munkájukat az energiaválság is. Az energiaválság az önkormányzati tulajdonú, de nonprofit fenntartású közösségi terek működésére is negatívan hatott. Korlátozó intézkedések, kényszerbezárás és a plusz kiadások fedezetének összegyűjtését célzó akciókról számoltak be a válaszadók. Ugyanígy másként reagáltak az ukrán-orosz háború miatt kialakult helyzetre az egyes modellek képviselői. Két válaszadó a közösségi terek földrajzi elhelyezkedése okán nem volt érintett a kérdésben, a többi megkérdezett azonban adott, vagy adhatott volna válaszokat a krízishelyzetre.

Az önkormányzati fenntartású, vagy önkormányzati ingatlanban működő terek adománygyűjtéssel, raktározással segítették a krízishelyzet megoldását, ám voltak olyanok is, akik elzárkóztak ettől, vagy célzott segítséget nyújtottak időszakosan, vagy esetileg.

„A pánikkeltést elkerüljük és nem foglalkozunk a háborúval most sem. A tér alkalmatlan volt az adománygyűjtésre, vagy befogadásra, de maga a központi intézmény, amihez tartozunk, szervezett gyűjtést az első hetekben, ha jól tudom.”

II/8. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Van ukrán testvér településünk, nekik gyűjtötünk és tartottuk a kapcsolatot velük.”

I/6. közösségi tér (intézményi) munkatársa

A nonprofit fenntartású terek háborús helyzetre adott válaszai igen színesek. Adománygyűjtéssel, szállítással, ideiglenes férőhelyek kialakításával segítették a menekülteket. Több válaszadó ebből a csoportból a közösségükre gyakorolt hatása alapján „pozitív élményként” gondol vissza a háborús krízis

időszakára. Kiemelik, hogy a lassan reagáló önkormányzat és kormány tehetetlenségét látva kezdtek el spontán szerveződni és alakítottak ki rövid idő alatt raktárakat, szálláshelyeket közösségi terekben.

„Elkezdtek mozgósítani közösségeinket, önkénteseket és egy nap alatt berendeztük a raktárat és 20 matraccal a fenti teret szálláshelyé alakítottuk 24 óra alatt.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

„Soha nem látott összefogást hozott. Még városokon átívelően is. A háborús segítségnyújtás hasonló habitusú embereket hozott össze, akik erre érzékenyek voltak és együttérzőek. Túllendültünk azon a tényen, hogy amit teszünk, az az állam feladata lenne...”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Nekünk ez abszolút pozitív hatással volt a közösségre a menekültek segítése. Nagyon sok kapcsolat jött létre ennek okán. Kulcsembereket szereztünk. Nem élttem meg negatívan. Megláttuk, hogy az emberek szeretnek segíteni. Felismerést is hozott nekem a háború, hogy ha az embereket valaki összehozza, akkor tudnak és akarnak együttműködni, jó célra használtuk fel az energiánkat. Felismerés volt, hogy sokan akarnak segíteni. Nagyon nagy szerepe volt a segítségben annak, hogy van ez a tér.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„A háború alatt jártuk a határt, a foglalkoztató termekből szállást alakítottunk ki. Két éve laknak benne. Mivel a vármegyében sok közösségi teret, teleházat üzemeltetünk, van olyan, amiben még most is menekült család lakik.”

II/10. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

„Lépéskényszerünk volt, mert nem csinált senki semmit. A fenti részt átalakítottuk átmeneti szállássá. A közösségek nagyon támogatóak voltak és három nap alatt közösen megcsináltuk. (...) Öt-hat hétig ügyelet volt teljesen önkéntesekből. A közösségi élet akkor kicsit visszaesett, mert kevesebb lett a hely az adományelosztó miatt (...)”

IV/11. közösségi tér (független) munkatársa

A fenntartásból, működésből, célokból logikusan következnek bizonyos eltérések az egyes működési modellek között. A források, a kapacitások, a fenntartás jellege, a foglalkoztatott, vagy bevont szakemberek, önkéntesek szakmai háttere és fókusza, az ingatlanok belső kialakítása és az adott településen belüli elhelyezkedése mind-mind olyan

tényezők, melyek mentén jelentős különbségek adódhatnak az egyes terek között. Szembetűnő azonosság, hogy az egyes megkérdezett közösségi terek mindegyikéből kiszorulnak a politikai témák és a legtöbbből a közélet kérdései is. Az első interjúk egyikében a válaszadó „kockázatos témaként” hivatkozott bizonyos témákra. A kutatás további szakaszában a „kockázatos témák” kérdés beemelésre került az interjú kérdései közé. A legtöbb esetben az interjú egy pontján a válaszadó maga hozta fel a politikai és közéleti témákkal kapcsolatos elzárkózást vagy fenntartásokat, néhány esetben pedig, ha az alany nem tért ki rá, „Vannak-e olyan témák, amik nem jelenhetnek meg a térben?” kérdés formájában kérdezett rá az interjú. Az, hogy milyen mértékben szorulnak ki ezek a témák a térből, milyen motiváció húzódik meg a közéleti témák kerülése mögött, mindegyik megkérdezettnél más és más. A nonprofit szervezetek és az önkormányzatiak is „megosztó” témaként utaltak a politikára és bizonyos közösségi kérdésekre, ám abban voltak eltérések a két csoporton belül is, hogy milyen megfontolásból, vagy akár milyen előzmények miatt hozta meg a működtető a döntést arról, hogy ezek az úgynevezett kockázatos témák nem kaphatnak teret a közösségi térben. Az egyik csoport megelőzni kíván konfliktusos helyzeteket azzal, hogy kerüli ezeket a témákat, megítélését félti előzetes ilyen tapasztalatok nélkül.

„Nem politizálunk odabent, mert ennek nincs ott helye. Ha van kérdés arról, hogy hogy megy a választás, pártok, stb, arról OK, de pártpolitika, nézőpontok, stb, az nincs bent. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy úgy tűnjön, valamelyik oldalt képviseljük.”

III/8. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Vannak kockázatos témák. Politikai téma nem jöhet be (...) Nehéz a politika kizárása, ha akarsz a város vezetésétől támogatást. Én keresném a támogatókat, mennék a város gazdához is, hogy támogassa már meg a helyi közösség fészket, szívügye kell legyen neki is. De leszavaztak. Azt mondták, hogy ne lovgolja meg a dolgainkat a politika. De nehéz is, én is látom, ez tényleg így van, nem tudod elkerülni. Ha beindulsz, ha megjelenik, már nem tudod bezárni az orra előtt az ajtót. De ha meg ad valamit, akkor már megint csak nehéz...”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

„Ne pingpongozzon velünk a két irány, nem szeretnénk belekerülni ebbe a szférára.”

III/5. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Ha valami politikai, vagy direkt szerveződés keresné meg a helyet, az önkéntesek, vagy szervezők nem fogadják be. Úgy érzem elutasítanak, hogy elmenjen valamilyen politikai irányba.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Egyre mondott nemet a szervező csapat és az a politika. Elbizonytalanodtunk, hogy fogadjunk-e be ilyet.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Politikai dolgoknak nem nagyon adunk teret. Nem ide való. Mindenkinnek a magánügye.”

III/7. közösségi tér (önszerveződő) önkéntese

„Politikai és vallási rendezvényekre nem adható ki a tér. Ha kifizetik a bérleti díjat, akkor egyházak jöhetnek programjaikkal a térbe.”

I/9. közösségi tér (intézményi) munkatársa

„Vannak olyan témák, amikre terembérlés és programok szintjén sem adjuk ki a helyet, ezek pedig a pártpolitikai töltetű, vagy színezetű programok.”

II/1. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

A nonprofit szervezetek között vannak olyanok, akiknek vannak tapasztalatai arról, milyen következményekkel járhat, ha pártpolitikai, vagy esetleg megosztó közéleti témáknak adnak teret a közösségi térben.

„2018-ban nagyon elővették a szervezetet. Több szinten elkezdték vizsgálni és ellenőrizni az egyesületet. Kipécézték minket, mint bűnbakokat, mert akkor kezdtünk el együttműködni egy nagy nemzetközi szervezettel. Akkor úgy döntöttünk, ezt még egyszer nem szeretnénk. Eleinte úgy voltunk vele, hogy jöhetnek pártpolitikai rendezvények is, de aztán rájöttünk, hogy minket csak az ellenzéki pártok találnak meg és akkor nagyon könnyen ránk lehet húzni, hogy őket támogatjuk, mert hát a kormánypárti programok valahogy soha nem ide szerveződnek. Úgy döntöttünk, hogy ez rajtunk kívülálló és akkor inkább senki ne jöjjön. Félünk, hogy elővehetők leszünk mindig, mint bűnbakok.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

Azok a válaszadók, akik azt mondták, nincsenek olyan témák, amelyek előtt bezárnák a közösségi tér kapuit, válaszaikban egyértelműen utaltak arra, hogy a közélettel, politikával foglalkozás megítélése egyébként kétes és akár negatív hatása is lehet a

	CÉLCSOPORT	LÁTOGATÓK KÖRE	SZOLGÁLTATÁSOK	DÖNTÉSHOZATAL	NYITOTTSÁG, BEVONÁS	KÖZÉLETI TÉMÁKRA NYITOTT	POLITIKAI TÉMÁKRA NYITOTT
1. partnerségi	A környező lakótelep lakói.	A célcsoport mellett egyes programokra a város más pontjain élők csatlakoznak.	A közösség igényeire épülő, velük és általuk szervezett programok, teremhasználat.	Szervezetten belül, és/vagy a közösségből érintettek bevonásával.	Teljesen nyitott, a cél, hogy a létrehozott szervezet kiszerveződjön. Önkéntesség jelen van, a bevonás cél.	igen	igen pártpolitikára nem
2. független	A város teljes lakossága.	A teret üzemeltetők és az azt használó szervezetek közösségei, egyes programok erejéig mások is.	A teret használók által szervezett programok, coworking iroda, büfé	A teret használók bevonásával és aktív részvételével demokratikusan.	Teljesen nyitott, a szervezet alapértékeivel összhangban. Önkéntesség jelen van, a bevonás cél.	igen	igen pártpolitikára nem
3. intézményi	A környező lakótelep lakói.	A környező lakótelep lakói.	Szabadidős foglalkozások, táboroztatás, kávézó.	Fenntartóval egyeztetve, szakmai és munkaterv szerint.	Nem nyitott, önkéntesség nincs jelen.	nem	nem
4. partnerségi	A környező lakótelep lakói.	A környező lakótelep lakói.	Alacsony küszöbű szolgáltatások, közösség igényeire épülő, velük és általuk szervezett programok, terembérlés	Szervezetten belül, és/vagy a közösségből érintettek bevonásával.	Teljesen nyitott, a cél, hogy a létrehozott szervezet kiszerveződjön. Önkéntesség jelen van, a bevonás cél.	igen	igen pártpolitikára nem
5. önszerveződő	A város teljes lakossága.	A város teljes lakossága.	Alacsony küszöbű szolgáltatások, közösség igényeire épülő, velük és általuk szervezett programok, terembérlés nyitva tartáson túl.	Szervezetten belül, és/vagy a közösségből érintettek bevonásával.	Teljesen nyitott, a cél, hogy a létrehozott szervezet kiszerveződjön. Önkéntesség jelen van, a bevonás cél.	igen	igen pártpolitikára nem
6. intézményi	A település lakói.	A célcsoport mellett egyes programokra a környék településein élők is csatlakoznak.	Szabadidős, kulturális és közművelődési programok szervezése, terembérlés, konditerem, sportpálya.	Fenntartóval egyeztetve, szakmai és munkaterv szerint.	Külsős programokra részben nyitott, önkéntesség nincs jelen.	nem	nem
7. önszerveződő	Bármely, a szervezet alaptevékenysége iránt érdeklődő, vagy érintett.	A működtető szervezet tagsága, a programok iránt érdeklődők.	A szervezet tevékenységéhez köthető fizetős és ingyenes programok és szolgáltatások, szálláshely.	Szervezetten belül, és/vagy a közösségből érintettek bevonásával.	A szervezet alapértékeivel összhangban nyitott. Önkéntesség jelen van, a bevonás cél.	igen	nem
8. intézményi	A helyi fiatalok.	A helyi fiatalok egy szűk köre.	Szabadidős, kulturális és közművelődési programok szervezése, védett hely.	Fenntartóval egyeztetve, szakmai és munkaterv szerint.	Az alap működéssel összhangban nyitott, önkéntesség nincs jelen.	nem	nem
9. intézményi	A város teljes lakossága.	Az egyes programokat látogatók, a szolgáltatásokat igénybevevők köre.	Szabadidős, kulturális és közművelődési programok szervezése, terembérlés.	Fenntartóval egyeztetve, szakmai és munkaterv szerint.	Nem nyitott, önkéntesség nincs jelen.	nem	nem
10. partnerségi	A város teljes lakossága.	A működtető szervezet tagsága, a programok iránt érdeklődők	Kulturális programok szervezése, kávézó.	Szervezetten belül, szükség szerint az ingatlanbiztosító önkormányzattal egyeztetve.	Külsős programokra részben nyitott, önkéntesség jelen van.	igen	nem

közösségi tér működésére, ha ilyen témákat felvállalnak és ennek ellenére vállalják fel, hogy bizonyos keretek között beengednek közélettel, politikával összefüggő kérdéseket feszegető programokat, de maguk nem kezdeményeznek ilyeneket.

„Mi már erre nem vigyázunk egyáltalán. Ha azt gondoljuk, hogy fontos és ezzel kell foglalkozni, azzal foglalkozunk. Sőt, vállalásunk volt, hogy mindig azokat a témákat, amiket a városban nem vállalnak be, akkor azt mi bevállaljuk direkt, mert nem akarjuk, hogy kuss legyen. Fontos, hogy bizonyos témák legyenek feldolgozva vidéken is.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

„Nem igazán vannak kockázatos témák. Minden közösségi tér elhatárolódik valamitől és elköteleződik valami mellett, de nem lehet lekorlátozni, hogy mit engedsz be és mit tekintesz ellenségképnek. Nálunk csak a pártpolitika ilyen. Nincs rendben szerintem, hogy ezt korlátozza valaki, mert ha valaki egy csoportot nem fogad szívesen, akkor a többiek sem fogják és kiszorulnak mindenhol. Nem helyes, hogy nem saját véleményük alapján rekesztenek ki közösségeket helyekről, hanem más vélemények miatt. Van olyan, hogy az országban valami most belefér, valami más meg nem.”

IV/1. közösségi tér (független) munkatársa

„Nem volt még olyan, hogy valaki akart volna valamit ott csinálni és mi azt mondtuk volna, hogy nem. Felekezeti és politikai nézetből függetlenül mindenféle történet jöhet. Még politikai előadás is volt már, pedig hát...”

II/10. közösségi tér (partnerségi) munkatársa

Az elmondások alapján tehát úgy tűnik, hogy a pártok rendezvényeitől, pártpolitikai rendezvényektől minden mintába bevont közösségi tér nagyon határozottan elzárkózik.

Összegzés

A vizsgálat egy kis elemszámú, ám speciális minta bevonásával különböző formában működő közösségi terek összehasonlítását végezte el félig strukturált interjúk elemzésén keresztül. A megszólaltatott szakemberek válaszaik lehetőségét adták arra, hogy megismerjük az egyes közösségi terek közösségi jellegéről alkotott képét, közösségekkel való viszonyát, szolgáltatásaikon keresztül képet alkothassunk a közösségi terek által megfogalmazott célokról.

A tanulmány elméleti része körüljárta a magyar kultúrtörténet elmúlt két évszázadának

közösségekkel, a köz művelődésével, művelésével kapcsolatos legfontosabb állomásait, vizsgálta az egyes közösségértelmezéseket, annak dimenzióit. Ezután kitért a közügyekkel való foglalkozás, a lokális közösségen belüli aktív kapcsolatok és bizalom megléte, valamint a társadalmi tőke létrejöttének összefüggéseire, kitérve arra, milyen szerepe lehet mindezekben a közösségi tereknek.

A mintába bevont közösségi terek munkatársait a kutatás az adott közösségi tér működéséről, programjainak jellegéről és a lokális közösség részvételéről, bevonódásáról kérdezte. A válaszaikból kiderül, hogy az önkormányzati fenntartású és a nonprofit szervezetek által működtetett közösségi terek között a helyi közösség bevonásának szempontjából markáns különbségek figyelhetők meg. Míg az önkormányzati közösségi terek szolgáltatóként, szabadidős és kulturális programokat kínálnak a helyi közösségnek, addig a nonprofit szervezetek számára a közösségi tér módszertani eszköz a közösség bevonására, aktivitásuk növelésére és önszerveződésük elősegítésére.

A tanulmány Oldeburg harmadik hely elméletét veszi alapul ahhoz, hogy tipizálja a különböző modellekben működő közösségi tereket. A szórakoztatás, a megélhetés költségeinek csökkentése, mint a harmadik helyek jellemző ismérve szerepelnek a vizsgált terek kínálatában. Zenés, mozgásos, kulturális programok biztosítják a szórakoztatást, a megélhetési költségek csökkentéséhez pedig a piaci árnál alacsonyabb összegért hozzáférhető szolgáltatások járulnak hozzá a kínálatban a tanácsadásoktól a becsületkasszás büféig. A kutatásban vizsgált közösségi tereknek szintén mindegyike törekszik arra, hogy közelebb hozza egymáshoz a generációkat, aktív időtöltést kínáljon a nyugdíjasok számára és mind céljaként tűzte ki, hogy teret adjon új csoportok létrejöttének. Különbség azonban ez utóbbi törekvésben már mutatkozik a nonprofit és önkormányzati fenntartású közösségi terek között. Az önkormányzati terekben a már meglévő szabadidős és kulturális programok és szolgáltatások keretében nyílik lehetőség új csoportok létrejöttére (néptánc, thai chi, baba-mama torna stb csoportok), melyek a közösségi teret, mint helyet használják a piaci árknál alacsonyabb térítés ellenében. A nonprofit szervezetek által működtetett terekben ezzel szemben lehetőséget kapnak az önszerveződésre olyan csoportok is, melyeknek céljai, tematikája nem kapcsolódik szorosan a tér már meglévő programjaihoz és szolgáltatásaihoz („másként gondolkodók” lásd fentebb). A hely biztosítása mellett a továbbá a teret üzemeltető nonprofit szervezetek egyfajta

mentor szereppel is segítik az újonnan alakult közösségeket. A közösségi terek ennek megfelelően lehetnek szolgáltató és támogató közösségi terek.

Az általuk elért célcsoport és terület fejlődéséhez mindegyik vizsgált közösségi tér hozzájárul valamilyen módon. Az interjúk elemzése alapján a különbség annak módjában van jelen: a célcsoport fejlesztésének módja szerint a közösségi tér lehet aktív, vagy passzív. Az önkormányzatok által működtetett közösségi terek adott infrastruktúrájukkal, a tér biztosításával passzívan járulnak hozzá a közösség és adott lokalitás fejlődéséhez, míg a nonprofit szervezetek által működtetett terek mindegyike végez valamilyen aktív fejlesztő munkát a helyi közösség igényeinek felméréseivel és a problémák megoldásába történő bevonással.

A passzív, szolgáltató terek nem felelnek meg a harmadik helyek kritériumainak abban a tekintetben, hogy az újonnan érkezők számára a közösség kapujaként szolgáljanak, hiszen ha az újonnan érkezők számára pusztán teret és különböző igénybe vehető szolgáltatásokat biztosít a tér, azzal még nem nyújt feltétlenül kapcsolódási lehetőséget a helyi közösség tagjaihoz. Azok a közösségi terek azonban, melyekben megjelenik az önkéntesség, a helyi közösség tagjainak ügyek és témák mentén történő bevonása (aktív, segítő terek), nagyobb eséllyel nyújthatnak valódi bekapcsolódást az újonnan érkezőknek a helyi közösség életébe. A passzív szolgáltató tereket látogatók attitűdje Mark Fisher nyomán a nézőiséget (Fisher, 2009) várja el a látogató közösségtől, míg az aktív támogató terek részvételiséget. Az aktív, támogató közösségi terekben jelen lévő részvételiség, önkéntesség és nyitott, organikus szerveződés lehetővé teszi az új bizalmi kapcsolatok, gyenge kötések létrejöttét, s ezek mentén a bizalmi tőke és társadalmi tőke létrejöttét, erősödését. Ezeknek a kapcsolatoknak a létrejöttére kevesebb esély mutatkozik az önkormányzati struktúrában a szakemberek beszámolója alapján.

A harmadik helyek Oldeburg elmélete szerint elősegítik a politikai viták kialakulását. E szempont alapján az interjúkban elhangzottakra építve a mintába bevont közösségi tereket két típusra, a keleti, vagy posztkommunista jellegű és a nyugati, vagy polgári jellegű közösségi terekre lehet osztani. Az egyes közösségi terek másként határozzák meg a célcsoportot, melyet szolgáltatásaikkal, szakmai munkájukkal megcélznak. Míg a nonprofit szervezetek a nyugati, polgári típusú aktív állampolgár képét vízionálják közösségük tagjaiban, célcsoportjukban, addig az önkormányzati, intézményes jellegű

közösségi terek kikapcsolódást és az idő eltöltését kínálják a közösségnek, látszólag inkább lefoglalni akarják azt az aktív bevonódás és részvétel helyett.

A Hankiss Elemér (2009) által társadalmi regresszióként, Mark Fisher (2009) által reflexív impotenciaként azonosított jelenségek tettenérhetők a közösségi terek helyi közéletben betöltött szerepében. Jól látszik a szakemberek válaszaiból, hogy a jelenlegi hazai társadalmi polarizálódás, a függőségi viszonyok miatt mind az önkormányzati, mind a nonprofit fenntartású közösségi terek kerülnek a helyi biztosítását a helyi nyilvánosságot érintő kérdéseknek a megvitatására. Az önkormányzatok közösségi tereiben explicit módon jelen lévő tulajdonképpeni politikai betagozódás zárja ki a politikai vitákat, míg a nonprofit szervezeteknél a hazai közélet kiélezettsége és a helyi közösségekben is megtapasztalható feszültség miatti elővizágyatosság és az esetleges stigmatizálódás elkerülése az elzárkózás motivációja.

Konklúzió

A közösségi tereknek, mint a lokális közösséget egymással összekapcsoló tereknek fontos szerepe lehet a társadalmi és kulturális tőkék erősítésében, hiszen a terek lehetnek fizikai és módszertani keretei a személyes találkozások nyomán kialakuló bizalomnak, vagy a közös cél eléréseért megvalósuló összehangolt cselekvésnek. A vizsgált közösségi terekben aktívan közreműködő szakemberekkel készült interjúk elemzése kétfajta szakmai szemléletmód jelenlétét mutatja a közösségekkel kapcsolatos munkában. A dolgozatban aktív, támogató térként definiált terek az 1970-es évek közepének progresszív, szakmamegújító intézményeihez, a Nyitott házakhoz hasonlóan az egyén autonóm döntésképességére és a közösségi cselekvésre fókuszálnak, szakmai munkájukban megjelenik egyfajta lokális társadalom-fejlesztő szemlélet, míg a passzív szolgáltató terek számára feladatvégzésük keretét – a Nyitott ház mozgalmat megelőző évtizedek szovjet mintára szerveződő ú.n. direkt népművelést (Balipap, 1988) végző intézményeihez hasonlóan – egy hierarchikus rendszerben, felülről irányítottan, tervszerűen szervezett, sematikus programok szolgáltatása adja (Dóri 2020). Ezek alapján nem nehéz párhuzamot vonni az 1976–1984 között végbement hazai közművelődési innovációk szakmai dilemmái és a beszélgetésekből kirajzolódó jelenlegi közösségi, közművelődési dilemmák között. E dilemma annak megítélése, hogy ha a közösségi terek a helyi társadalom igényeire reflektálva,

aktív cselekvésükre, kezdeményező készségükre alapozva a helyi közélet szerves részeként vannak (lennének) jelen az adott lokalitásban, az a jelenlét társadalmi erőforrás-e, vagy politikai veszélyforrás.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

- Balipap, F. (1988). Innovációs törekvések a hetvenes évek művelődési otthonaiban. A közösségi művelődés terei. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest
- Becze Szabolcs (2010) Közösségtanulmány: Diszciplínák árnyékában. A ETAS 25. évf. 2010. 1. szám
- Beke Pál szerk. (2010) Saját művelődési otthonunk. Civil Közösségi Házak Magyarországi Egyesülete, Komárom
- Benkóczy E. (1928) in. T. Kiss Tamás A „köz”, a közösség és a közművelődés kapcsolatai a 19–21. század Magyarországon
- B. Gelencsér Katalin (2010) Tudás, a megismerés és a társas megértés öröme. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- B. Gyáni Gábor (2010) Individualizálódás és civil társadalom. Történelmi Szemle LII (2010)4
- Cohen, Anthony P. (1985) The Symbolic Construction of Community, London
- Dóri Éva (2020) A nyitott ház mozgalom. A közösségi művelődés szemléleti változásainak társadalmi és kultúrpolitikai Közége a kádárkorszakban, Tudásmenedzsment 21. évfolyam 1-2. szám, Pécs
- Hankiss Elemér (2009) Csapdák és egerek - Magyarország 2009-ben és tovább Management Kiadó, Budapest
- Koncz Gábor (2002) Komplex elemzés a művelődési otthonokról (1945-1985) Szín Közösségi Művelődés Folyóirat, 7. évf. 1-2. szám
- Kormos Sándor (1999) Közművelődési intézmények és szervezetek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 20., Részlet az 1976-os közművelődési törvényből.
- Kovalcsik József (1987) A kultúra csarnokai. I. Művelődéskutató Intézet, Budapest
- Kovács Éva (2007) Közösségtanulmány. Néprajzi Múzeum, Pte-btk Kommunikáció- És Médiatudományi Tanszék
- Köpeczi Béla (1977) A magyar kultúra harminc éve. Köpeczi Béla (1977) A magyar kultúra harminc éve. Kossuth Kiadó, Budapest 744
- Monostori Éva (2019) Köz – közösség – közösségi tér, Parola, 2019/3
- Nizák Péter, Péterfi Ferenc (2005) A közösségi részvétel – társadalmi és hatalmi beágyazottság. EMLA, Budapest
- Oldenburg, Ray (1989) The Great Good Places, Philadelphia
- Ónodi, 1951=Ónodi Miklós: Kultúrotthon mozgalom. 1951. április 13., előadás jegyzet, Magyar Művelődési Intézet, NI 511
- Putnam, R.D. (2000) Bowling Alone. The collapse and revival of American community. Simon and Schuster, New York 296–331
- Simmel, Georg (1973): A nagyváros és a szellemi élet. In Szelényi Iván (szerk.): Városzociológia. Szöveggyűjtemény. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 251–266.
- Szabó Pál (1953) Hozzászólás az olvasóköri vitához. Művelt Nép, 1953/10, in: Kovalcsik József 1986 A kultúra csarnokai, Editio Plurilingua Kiadó, Budapest, 2003, 15
- Szell Krisztián (2012) Közéleti diskurzus és aktivitás falusi közösségekben. Belvedere Kiadó Budapest – Szeged
- Szóró Ilona (2017) Szerkesztette: Torgyik Judit, Válogatott tanulmányok a társadalomtudományok köréből, International Research Institute s.r.o., Komárno, 311-318.
- T. Kiss Tamás (2019) A 'köz', a közösség és a közművelődés kapcsolatai a 19–21. század Magyarországon. Kultúra és Közösség, IV. folyam X. évfolyam 2019/IV. Szám
- Tibori Szabó Zoltán (2017) A tömegtársadalom nyilvánosságtalansága. Korunk, 2017/4, Budapest
- Tibori Tímea (2001) Kulturális magatartás- és értékváltozások. Educatio, 10. évfolyam 3. szám
- Tocqueville, Alexis de (1983) A demokrácia Amerikában. Gondolat kiadó, Budapest
- Utasi Ágnes (2010) Közösség és közélet, MTA PTI Budapest- Szeged
- Vercseg Ilona (2020) Közösség és részvétel. ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest
- Weber, Max (1967[1925]) Gazdaság és társadalom. Szemelvények. Ford. Józsa Péter. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Wirth L.: Az urbanizmus, mint életmód In: Szelényi Iván (1973) Városzociológia. Szöveggyűjtemény. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 41-63.
- Zólyomi Alfonz (1969) Két évtized művelődési otthon beruházásainak néhány tapasztalata. 1969. december 4., előadás jegyzet, Magyar Művelődési Intézet, NI 5732